

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти

на тему
«Трансформація міграційних процесів в Європейському Союзі
під впливом воєнних дій в Україні»

Виконала здобувачка вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-21мз(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Соколовська О.М.
« ____ » _____ 2022 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент

_____ Микола СУХОМЛИН
« ____ » _____ 2022 р.

Рецензент _____

Анотація

Трансформація міграційних процесів в Європейському Союзі під впливом воєнних дій в Україні. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2022.

Робота присвячена дослідженню змін, що відбуваються у процесах міграції в ЄС. Узагальнено сутнісні ознаки міграції як форми міжнародних відносин. Систематизовано чинники міграції та фактори впливу міграції на економіку приймаючої країни і країни-донора мігрантів. Проаналізовано методичні підходи до оцінки міграційних процесів та обґрунтовано методику дослідження імміграції до країн ЄС. Охарактеризовано динаміку та структуру імміграційних потоків в країнах ЄС. Проаналізовано принципи та засади спільної політики ЄС щодо імміграції. Визначено зміни у динаміці та структурі імміграційних потоків в країнах ЄС під впливом війни в Україні. Проведено оцінку впливу імміграції на економічне зростання країн ЄС. Розроблено прогнозні сценарії впливу біженців з України на стан ринку праці та економічне зростання країн ЄС.

Ключові слова: міграція, імміграція, біженці, трудові мігранти, економічне зростання, ринок праці

Anotation

Transformation of migration processes in the European Union under the influence of military actions in Ukraine. – Manuscript.

Qualifying work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2022 .

The master's thesis is devoted to the study of changes occurring in migration processes in the EU. Essential features of migration as a form of international relations are summarized. The factors of migration and factors of the impact of migration on the economy of the host country and the donor country of migrants are systematized. The methodical approaches to the assessment of migration processes are analyzed and the methodology of the study of immigration to the EU countries is substantiated. The dynamics and structure of immigration flows in EU countries are characterized. The principles and principles of the common EU policy on immigration are analyzed. Changes in the dynamics and structure of immigration flows in the EU countries under the influence of the war in Ukraine are determined. The impact of immigration on the economic growth of EU countries has been evaluated. Predictive scenarios of the impact of refugees from Ukraine on the state of the labor market and economic growth of EU countries have been developed.

Key words: migration, immigration, refugees, labor migrants, economic growth, labor market.

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	9
1.1. Моделі міжнародної міграції та їх зміна під впливом глобалізації ...	9
1.2. Вплив міграції на економіку країн	16
1.3. Методичні підходи до оцінки міграційних процесів	25
Висновки до розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	35
2.1. Динаміка та структура міграційних потоків в ЄС	35
2.2. Принципи та засади спільної політики ЄС щодо імміграції.....	45
2.3. Війна в Україні як чинник трансформації міграційних потоків в країнах ЄС.....	53
Висновки до розділу.....	59
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЄС-27.....	62
3.1. Вплив міграції на економічне зростання країн ЄС.....	62
3.2. Прогнозна оцінка впливу біженців з України на стан ринку праці та економічне зростання країн ЄС	71
Висновки до розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Через такі явища, як глобалізація, військові конфлікти, погіршення навколишнього середовища, голод тощо, людство переживає особливо бурхливий і динамічний період в історії. З історичної точки зору такі періоди, відомі як перехідні періоди, завжди характеризувались широким спектром викликів для безпеки суспільств, націй і стабільності міжнародних відносин. Нинішній перехідний період є результатом істотних політичних та культурних змін, під впливом яких трансформується людство. Швидкі зміни, що впливають на сучасну цивілізацію, нестабільна міжнародна ситуація та політична й економічна взаємозалежність держав – усе це робить світ надзвичайно динамічним і складним середовищем.

В цих умовах актуальним є дослідження сучасних мегатрендів, які виникають в глобальному середовищі та змінюють економіку країн і цілих регіонів. Одним з таких мегатрендів сучасності стала міграція людей, яка характеризується збільшенням міграційних потоків як внаслідок істотних геополітичних змін та воєнних дій, так і в результаті розвитку інформаційних та логістичних мереж, розвитку цифрового суспільства.

Війна в Україні призвела до формування імміграційного потоку до країн-членів ЄС, який характеризується новими якісними ознаками порівняно з імміграцією попередніх років. Країни ЄС повинні були в короткі терміни підготуватися до найшвидшого та наймасовішого переміщення осіб та забезпечення їх реєстрації, проживання та харчування. Прийом Українських біженців потребує значних бюджетних витрат, що складно забезпечувати країнам ЄС, економіка яких лише почала відновлюватися після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Водночас, українські біженці розглядаються як кваліфікована робоча сила, яка сприятиме вирішенню проблем економічного зростання, ринку праці та демографії в країнах ЄС. У зв'язку з цим актуальним є вивчення зміни імміграційних потоків до країн ЄС та їх впливу на економіку та стан ринку праці.

Метою дослідження є вивчення особливостей трансформації міграційних потоків до країн-членів ЄС під впливом війни в Україні.

Відповідно до мети визначено такі *завдання дослідження*:

- узагальнити сутнісні ознаки міграції як форми міжнародних відносин;
- вивчити чинники міграції та фактори впливу міграції на економіку приймаючої країни і країни-донора мігрантів;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки міграційних процесів та обґрунтувати методику дослідження імміграції до країн ЄС;
- охарактеризувати динаміку та структуру імміграційних потоків в країнах ЄС;
- проаналізувати принципи та засади спільної політики ЄС щодо імміграції;
- визначити зміни у динаміці та структурі імміграційних потоків в країнах ЄС під впливом війни в Україні;
- оцінити вплив міграції на економічне зростання країн-членів ЄС;
- розробити прогностні сценарії впливу біженців з України на стан ринку праці та економічне зростання країн ЄС.

Об'єктом дослідження є міграція в країнах ЄС-27 в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є імміграційні процеси в ЄС та їхня трансформація під впливом війни в Україні.

Методи дослідження. У роботі використані загальнонаукові методи узагальнення, індукції та дедукції при вивченні сутності міжнародної міграції та систематизації основних ефектів від міграції для економіки приймаючої країни та країни-донора. Для проведення аналізу динаміки та структури імміграційних потоків в країнах ЄС та дослідження структурних характеристик потоку українських біженців до ЄС-27 використовувалися табличний та графічний методи, системний та порівняльний аналіз. Визначення впливу основних показників, що характеризують процеси імміграції в країнах ЄС на економічне зростання та стан ринку праці здійснювалося за допомогою регресійного аналізу. З метою прогнозування кількісних характеристик

імміграційних потоків під впливом війни в Україні та зростання потоку біженців до країн ЄС використовувався метод експоненціального згладжування. Короткостроковий прогноз зміни показників, що характеризують економічне зростання та стан ринку праці в ЄС-27, здійснювався на основі екстраполяції тренду показників імміграції та використання рівнянь лінійної регресії.

Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові документи ЄС та Європейської комісії щодо регулювання імміграції та удосконалення міграційної політики, офіційні статистичні дані Євростату, повідомлення засобів масової інформації в мережі Інтернет, вітчизняні та зарубіжні монографічні видання та наукові публікації з питань міграції та її впливу на економіку країн.

Основний зміст роботи викладений на 77 сторінках. Робота містить 9 таблиць та 13 рисунків. Список літератури налічує 118 джерел і подається на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Моделі міжнародної міграції та їх зміна під впливом глобалізації

Лібералізація економік на глобальному рівні, посилення взаємозалежності країн, розвиток транспортної інфраструктури, поглиблення нерівності доходів і демографічних диспропорцій в усьому світі створили передумови до збільшення міграційних потоків. Сучасна геополітична напруженість і екологічні кризи в окремих регіонах світу спричинили локальні потоки мігрантів. За період 1970-2005 рр. кількість міжнародних мігрантів зросла більш ніж удвічі, з 81,3 млн. до 190,6 млн. осіб [1]. Тим не менш, враховуючи високі темпи зростання населення, частка міжнародних мігрантів у світовому населенні за цей період зросла лише з 2,5% до 3,0%.

Найбільш значні зміни проявляються у структурі, орієнтації та динаміці міжнародних міграційних потоків [2; 3]. У зв'язку з модернізацією суспільств, еволюцією статусу жінки та новими сімейними стратегіями виживання та прагненням покращити якість життя збільшилася частка жінок-мігрантів в загальних обсягах переміщених осіб. В результаті глобальної інтеграції національних економік, поряд із традиційними моделями міграції, з'явилися нові категорії мігрантів: студенти, бізнесмени, агенти транснаціональних корпорацій, пенсіонери [4].

Згідно з визначенням, міграція – це «реакція на зміни умов життя, викликані зростанням населення, розвитком виробництва і торгівлі, формуванням країн, держав, націй, кліматичними умовами, а також насильницькими причинами, такими як війни» [5].

Міграція передбачає постійний або тимчасовий (періодичний) від'їзд окремих осіб або більших груп людей або навіть цілих суспільств з місць постійного (попереднього) проживання та переселення в інше місце [6, с. 11]. Згідно з іншим визначенням, міграція – це відносно постійне переміщення групи людей, відомих як мігранти, з одного місця географічного простору в

інше, якому передую прийняття мігрантами рішень на основі ієрархічної системи цінностей і цілей [7].

Відповідно до цього міграцію породжує не просто фінансовий інтерес. Дослідники також розрізняють тимчасову та постійну трудову міграцію [8]. Початкові причини, що викликають зазначені види міграції, подібні. Проте, динаміка цих міграційних потоків в часі відрізняється, що в основному можна пояснити неекономічними особливостями. У міру зміни обставин населення мігрує. Якщо умови національного ринку праці змінюються, робоча сила відповідно мігрує за кордон [9]. Крім того, додатковими чинниками, що викликають міграційні потоки, «є соціальні мережі, культурне походження, психологічні фактори, етнічна приналежність та соціальний капітал» [10]. Перераховані фактори є довготривалими внутрішніми чинниками, що впливають на міграцію.

У країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) моделі міграції в основному пояснюються етнічною приналежністю [11]. Після зміни авторитарних режимів на демократичні системи в колишніх соціалістичних країнах «населення отримало свободу вибору і можливість пошуку кращих умов життя деінде» [12]. Проте, «незважаючи на економічні та соціальні умови, запропоновані приймаючими країнами, вони зазвичай повертаються до своїх домівок через певний час» [13]. Це свідчить про те, що економічні мотиви не завжди є домінуючими.

У цьому контексті джерела міграційних потоків також диверсифікувалися. Тридцять років тому міжнародна міграція в основному відбувалася з таких причин:

1) колоніальна або постколоніальна залежність країн (алжирська міграція до Франції; переміщення пуерториканців до США; індійське та пакистанське поселення у Великій Британії; міграція жителів Західної Африки до Франції та Великобританії; Суринамська міграція до Нідерландів);

2) пошук роботи (турецькі гастарбайтери у Німеччині; Мексиканські Braceros у США);

3) міграція біженців часів холодної війни з Радянського Союзу, Центральної та Східної Європи та «гарячих точок» Третього світу, таких як Куба чи В'єтнам [2].

Сьогодні розвиток нових категорій мігрантів разом із незадокументованою міграцією пояснює той факт, що мігранти в постіндустріальних суспільствах прибувають з усього світу. Мігранти дедалі частіше прямують до найзаможніших регіонів світу, оскільки переважна більшість із них переїжджає у пошуках кращих економічних можливостей. До Північної Америки, Європи та Австралії надходила основна частина міжнародних мігрантів у 1990-х роках, і в цих трьох регіонах у 2000 р. було сконцентровано 56% усіх міжнародних мігрантів, згідно з даними ООН [1]. Імміграція також є демографічною необхідністю для західних суспільств із низьким рівнем народжуваності, при цьому рівень чистої міграції вдвічі перевищує рівень природного приросту – 2,2 на тисячу проти 1,2 на тисячу між 1995 і 2000 роками [14, с. 8].

У 2019 році в Європі проживало 82,3 млн. мігрантів, що становило 11% населення континенту, у країнах ЦСЄ цей показник знаходився в межах 6-20% [15]. Балканські країни найбільше страждають від еміграції та зменшення населення, тоді як Центральна Європа та Скандинавія мають позитивний «міграційний баланс» [16]. Оскільки Шенгенська угода надала вільне пересування робочої сили, відбувається переміщення населення з країн Східної та Південної Європи до західних та північних регіонів континенту. Економічно процвітаючі країни мають кращі показники міграційного складу, тоді як помірно розвинені пострадянські країни асоціюються з найнижчими показниками.

Найпопулярнішими напрямками для мігрантів є Франція, Німеччина та Велика Британія, але це «не вирішило проблему насичення ринку праці робочою силою, що обумовлено складністю отримання громадянства в цих країнах навіть для мігрантів другого чи третього покоління» [17]. Через цей «дискримінаційний тиск люди зрештою повертаються до своїх домівок» [18].

Крім цього, «незважаючи на наднаціональну правову базу ЄС, національні адміністрації держав-членів намагаються запобігти «зловживанню соціальними виплатами» мігрантами» [19]. При цьому, «заходи з депортації робітників-іммігрантів поширювалися разом зі зростанням рівня безробіття внаслідок фінансової кризи» [20] і під час нафтової кризи в 1970-х роках [19]. Для людей з політично нестабільним минулим політичний фактор міграції є більш актуальним, ніж економічні умови, що підтверджено результатами аналізу цілей мігрантів з Польщі та колишньої Югославії в минулому столітті [21]. Трудові мігранти, як правило, мають високу кваліфікацію [22] і працюють у висококваліфікованих та високооплачуваних сферах економіки, що обумовлює певну залежність економіки приймаючої країни від їх праці.

Тим часом з'явилися нові напрямки імміграції, і потоки південь-південь майже такі ж великі, як і потоки південь-північ. Економіки нових індустріальних країн Східної та Південно-Східної Азії, а нещодавно Перської затоки та Південно-Західної Європи, що розвиваються, також змушені були вдатися до заохочення трудових мігрантів, щоб забезпечити економічне зростання. Багато колишніх країн еміграції нещодавно стали країнами імміграції, і зараз багато суспільств відчувають одночасний приплив і відтік людей. Отже, у багатьох країнах виникли нові виклики для соціальної згуртованості, які дедалі більше переплітаються з глобальними геополітичними проблемами. Спадщина трансатлантичного рабства в «расових» відносинах, постколоніальні проблеми та місце ісламу в західних суспільствах постають як локальні проблеми, які мають важливий вплив на сферу міжнародних відносин [23].

Найбільшою мірою зв'язок між локальними та глобальними процесами проявлявся у містах-світових центрах, які завжди притягували значну частину транскордонних потоків мігрантів. Метрополізація міжнародної міграції економічно та культурно змінила ці місця [24]. Міські економіки та ринки праці все більше пов'язані з глобалізацією. Незважаючи на контекстуальні відмінності, міське населення зазнало глибоких культурних змін. У великих

містах, таких як Дубай і Торонто, іммігранти складають відповідно 83% і 45% населення. Від 30% до 35% населення Лос-Анджелеса, Ер-Ріада, Сіднея та Сан-Франциско народжені за кордоном [25]. В інших містах, таких як Нью-Йорк, Амстердам і Лондон, майже 30% населення є іммігрантами. У такому традиційному «глобальному магніті», як Лондон, походження іммігрантів відображає його постколоніальні стосунки з країнами Співдружності, оскільки переважають вихідці з Індії, Карибського басейну та Африки [Там же]. У нових містах світу структура імміграції більшою мірою відображає їхню позицію як швидко зростаючих регіональних центрів: іммігранти в основному з Карибського басейну в Маямі, четверо з п'яти новоприбулих у Сінгапурі – з сусідніх Малайзії та Південно-Східного Китаю, і така сама частка іноземців у Дубаї походить із Південної Азії.

Посилення взаємозв'язку соціальних, економічних і культурних систем, а також прив'язки індивідів до місць має довгострокові наслідки для відносин між людьми та простором у сучасну епоху. Це змусило вчених переглянути поняття територіальності та почуття приналежності. На глобальному рівні ці зміни проявилися у безпрецедентній інтенсивності потоків капіталу, інформації, ідей і технологій (фінансових, медіа, техноландшафтів) і товарів через державні кордони, нових місць праці, що виходять за межі державних територій, і поява глобального управління [26]. Світова комунікація, торгівля та нові технології дали новий поштовх людській мобільності. Хоча ця глобальна динаміка не є чимось новим за своєю природою, вона стала важливим фактором суспільних змін і забезпечила основу для розвитку подальшої міграції. Відокремлення між суспільством і державою призвело до інноваційних соціальних конструкцій і нових територіальних уявлень і практик [27]. Нові почуття приналежності виникають у результаті взаємопроникнення різних соціальних і культурних сфер [28]. У цьому відношенні державні ініціативи еміграції, спрямовані на те, щоб охопити «свою» діаспору, нові інформаційні та комунікаційні технології та зміна державної політики щодо більшої (чи

меншої) інтеграції іммігрантів створили умови для консолідації транснаціональних відносин [29].

Економічний і соціальний контекст глобалізації, в якому посилюються міжнародні переміщення людей, не позбавлений протиріч. Хоча міграція є конститутивним елементом глобалізації та одним із найбільш символічних ефектів вільної торгівлі товарами та транскордонних зв'язків, вона також стикається з жорсткими заходами державного та наднаціонального протекціонізму, а також відсутністю глобального управління. Наприклад, США та Мексика встановили одну з найліберальніших рамок для міжнародного руху товарів і капіталу через Північноамериканську угоду про вільну торгівлю, але вільне пересування людей між обома країнами досі не стоїть на порядку денному. Так само контроль над потоками імміграції став однією з найбільших проблем ЄС у його відносинах з африканськими та середземноморськими країнами, поряд із торговими угодами та проблемами безпеки. Тим не менш, будь то на державному чи наднаціональному рівні, таке специфічне ставлення до міграції не відповідає новим викликам, пов'язаним зі зміною моделей міжнародних переміщень людей. Вільний обіг товарів, капіталу, технологій та інформації, який заохочується такими регіональними угодами, діє як стимул для нових моделей міграції, які уряди намагаються контролювати [14, с. 9].

Разом з усвідомленням економічної та демографічної необхідності імміграції в постіндустріальних суспільствах спостерігається зміна у сприйнятті приймаючими суспільствами мігрантів. Ідея їх довгострокового поселення все більше схвалюється на національному рівні, хоча й з деякими варіаціями залежно від країни. Але в той же час традиційний погляд на міграцію як на проблему і навіть загрозу все ще залишається актуальним. Щоб розібратися з суперечливими суспільними уявленнями, науковці вивчають сприйняття імміграції суспільством та її вплив на суспільство приймаючої країни, а також різницю між легальними іммігрантами та громадянами або між іммігрантами та їхніми дітьми. Сучасна імміграція та її вплив на етнічну диверсифікацію в Західній Європі, Північній Америці та інших регіонах світу

ставить питання про інтеграцію етнічних меншин в уявну спільноту та їх прийняття в політичному співтоваристві нації [30]. Останні події показують, що загрози, пов'язані з інкорпорацією іммігрантів, мають сильний вплив на розробку міграційної політики в приймаючих країнах.

Починаючи з 2011 року кількість біженців у світі неухильно зростає щороку. Традиційно біженців асоціювали зі стражданнями, відчаєм і потребою у гуманітарній підтримці, але останнім часом спостерігається посилення сек'юритизації біженців і пов'язаного з ними політичного дискурсу. Як наслідок, відчуття загрози біженців, які приносять злочини та насильство, переважають бажання допомагати їм. Наприклад, сирійські біженці, які втікали від громадянської війни та ІДІЛ, вороже сприймалися у більшості країн Європи у 2010 р., аналогічне відношення було в США, Німеччині та ЄС загалом до афганських біженців, які тікали від Талібану [31].

Феномен міграції призводить до послаблення традицій, місцевих звичаїв і слабшого відчуття незалежності окремих країн. Ця ситуація становить загрозу для національних культур через зіткнення різних цивілізацій та ідентичностей. Існує також проблема культурної інтеграції іммігрантів і необхідність урядів проводити політику рівних прав, що вимагає змін у культурній ідентичності приймаючого суспільства. Приплив великої кількості іммігрантів породжує сильну соціальну напругу, яка часто знаходить вихід у протестах і спалахах заворушень, що серйозно порушує громадський порядок [7]. Вплив імміграції на податкову систему та систему соціальних виплат разом із загальними наслідками для державного бюджету є найважливішою економічною проблемою в контексті міграційних загроз. Приплив великої кількості людей у країну чи регіон викликає економічні проблеми, такі як погіршення рівня життя корінного населення, зростання безробіття та висока інфляція [Там же].

Отже, міграційні потоки можуть становити як непряму, так і пряму загрозу для окремих країн або цілих регіонів. У контексті сучасних міграційних потоків серед основних загроз, з якими стикаються європейські країни, є: тероризм, організована злочинність, політичний екстремізм, кризи, які можуть

призвести до послаблення або руйнування соціальних зв'язків, нелегальна міграція. Терористичні атаки, заворушення та зростання соціальної напруги між корінними жителями Європи та мусульманами, підживлювані націоналістичними настроями, призводять до зростання соціального опору подальшій імміграції.

1.2. Вплив міграції на економіку країн

Міграційні процеси є складним соціально-економічним явищем і має позитивні ефекти та негативні наслідки як для приймаючої країни, так і для країни, з якої відбувається еміграція. Вчені багато уваги приділяють вивченню економічного впливу трудової міграції на приймаючі країни, водночас, враховуючи низку соціальних аспектів. Декілька досліджень показали, що якщо людина є мобільною на міжнародному рівні, вона також є надзвичайно гнучкою, коли йдеться про внутрішню міграцію [32]. Ця здатність пов'язана з молодими, незаміжніми та освіченими людьми.

Серед останніх досліджень проблем міграції виділимо результати, отримані Бассо Г., Д'Амурі Ф. та Пері Г., які провели оцінку внеску молодих і освічених мігрантів у посилення здатності економіки пристосовуватися до шоків на регіональному ринку праці. Вчені змоделювали зниження зайнятості на 1,9% в гіпотетичній країні єврозони і виявили, що «ступінь поглинання шоку за рахунок мігрантів була в сім разів більшою, ніж за рахунок корінних жителів» [33]. Це свідчить про те, що більша частка трудових мігрантів у населенні забезпечує значну гнучкість у пристосуванні до змін ринку праці.

Трудові мігранти зазвичай прибувають після закінчення загальноосвітньої школи, тому тиск на державні заклади приймаючої країни зменшується, а в свою країну вони повертаються до виходу на пенсію [34], отже переважна чисельність трудових мігрантів перебувають у приймаючій країні упродовж свого працездатного віку.

Іншим прямим результатом прибуття в країну високоосвічених трудових мігрантів є їхній інноваційний внесок в економіку приймаючої країни [35].

Позитивну кореляцію між великою різноманітністю місць народження та підприємницькою діяльністю вперше виявили у Великобританії. Трудові мігранти навчалися в іншій системі освіти, тому вони володіють новими вміннями та навичками [36], які доповнюють інтелектуальний капітал приймаючої країни. Відкритість, відмінні здібності, ширші соціальні зв'язки та більш просунуті навички вирішення проблем громадян, яким раніше доводилося оселитися в чужому середовищі далеко від своїх затишних домівок, створюють ефект синергії. Це підтверджено результатами статистичних моделей, крім того, вчені виявили, що «зв'язок між різноманітністю місця народження, кількістю та продуктивністю підприємств є ще сильнішим у випадках наукомістких фірм» [37]. Також вченими доведено, що «збільшення частки мігрантів у робочій силі на 1 відсотковий пункт обумовлює зростання продуктивності на 0,4-0,5%» [38].

Схильність мігрантів до підприємництва та інновації стимулюють прогрес, що своєю чергою пришвидшує економічне зростання країни. Зростання продуктивності забезпечує підвищення врожайності та збільшення прибутку. Це створює сприятливий інвестиційний клімат. Пришвидшення темпів розвитку країни «обумовлює залучення більшої кількості робочої сили завдяки збільшенню робочих місць» [37]. В Угорщині «60% мігрантів проживають навколо столиці» [39]. Те саме спостерігалось в Польщі, і це посилює ефект «рушійної сили» певних регіонів. Згідно з даними OECD, найбільший потік трудових мігрантів перемістився до регіональних столиць Польщі - Варшави, Кракова та Познані [40].

Зароблені гроші трудові мігранти розподіляють таким чином: 20% на споживання, 40% на інвестиції та ще 40% вилучаються з внутрішньої економіки як грошові перекази [10]. Сфера витрачання інвестиційних коштів залежить від різних особистих мотивів (поселення в приймаючій країні, фінансова підтримка дітей, відкриття бізнесу в країні-донорі або в приймаючій країні). Індивідуальні звички щодо витрат мігрантів непередбачувані, однак,

«збільшення видатків підвищує дохід як для державного, так і для приватного секторів, що в кінцевому підсумку вигідно для кожного з них» [41].

Дослідження, пов'язані з Великобританією, показали, що «рівень безробіття знижується в результаті постійної імміграції на острів» [12]. Серед сучасних особливостей міграційного процесу вчені виділили дві найбільш примітні: «більша участь жінок на ринку праці і робоча сила з порівняно невисокими вимогами до працедавців» [42]. Пропозиція робочої сили спонукає до збільшення працевістких інвестицій, але недоліком є те, що «зникає потреба у вдосконаленні як технологічного, так і людського капіталу, наприклад, тренінгів і аспірантури» [43].

Багато уваги в дослідженнях вчені приділяють позитивним ефектам від імміграції робочої сили, хоча не всі регіони та верстви суспільства отримують від цього однакову користь. Найбільш приховані ефекти імміграції мають швидше соціальний характер, а не економічний. По мірі соціально-економічного розвитку регіонів, що приймають трудових мігрантів, громадяни, які проживають і працюють там, стають все більш заможними, тоді як інші частини країни, сільські райони, відстають за рівнем розвитку [44], що поглиблює регіональні диспропорції в країні. Посилення фінансової та соціальної нерівності призводить до невдоволення корінного населення, що проявляється у «ненависті по відношенню до трудових мігрантів і ксенофобії загалом, як у Росії» [45]. Трудові мігранти замінюють низькокваліфікованих працівників і доповнюють висококваліфікованих, що призводить до негативного ставлення основної маси корінного населення як до політиків, так і до бізнес-еліти. Деградація соціальних послуг і навколишнього середовища також пов'язані з міграцією через громадську думку, однак, «трудові мігранти забезпечують надходження до державного бюджету» [46], тому «ключовим моментом є те, як розподіляються ці додаткові ресурси компетентними урядовими організаціями» [12].

Отже, трудова міграція приносить користь приймаючим країнам завдяки залученню дешевшої робочої сили, а також вирішення проблеми дефіциту

робочої сили в галузях економіки, не привабливих з точки зору зарплати чи престижності для місцевих мешканців. Завдяки мігрантам, які переважно працездатного віку, покращується демографічна ситуація в країні. Приїзд кваліфікованих працівників в країну дозволяє економити на фінансуванні розвитку освітнього потенціалу і скорочувати програми перепідготовки фахівців. Водночас, можемо виділити й такі негативні наслідки від припливу мігрантів: підвищення рівня конкуренції за престижні робочі місця, зростання навантаження на фонд соціальних виплат, дефіцит державного бюджету внаслідок фінансування програм підтримки мігрантів, зміна етнічної структури населення країни та міжнаціональні конфлікти, зростання рівня злочинності.

Міграція також істотно впливає на економіку країни-донора мігрантів, але вчені переважно звертають увагу на негативні ефекти. Найчастіше згадуваним явищем, що стосується країн відправлення, є «відтік мізків». Еміграційні потоки формуються в першу чергу за рахунок висококваліфікованих та молодих поколінь. Це також розглядається як «витрата розуму», оскільки професійно-технічні професії здобувають у приймаючій країні дипломовані фахівці, які не змогли влаштуватися за своєю спеціальністю [47]. Водночас, Стрієлковський В. та Сандерсон М. помітили протилежне: «українські мігранти в країнах Центральної та Східної Європи зазвичай влаштовуються на роботу в тому ж секторі економіки, де працювали в своїй країні [48].

Серед позитивних ефектів міграції для країни-донора вчені визначають повернення емігрантів, які застосовують в своїй країні набуті за кордоном нові навички та уміння, сприяють передачі знань, інвестуванню, поширенню нових технологій і створенню нових високоякісних продуктів [49]. Нематеріальний капітал емігрантів або «соціальні перекази» вчені вважають «безцінно корисними нематеріальними ресурсами: здатність будувати взаємовідносини, лінгвістична компетентність, здатність вирішувати проблеми» [50].

Грошові перекази мігрантів мають важливе значення, особливо для багатьох країн із доходом нижче середньосвітового рівня. В окремих країнах

перекази мігрантів можуть складати більше 10% від ВВП, а їх частка у ВВП може бути набагато більшою, ніж у більшості галузей промисловості – «в економіках Киргизстану, Тонга, Таджикистану, Гаїті чи Непалу грошові перекази складають близько 30% ВВП» [51]. Для понад мільярда людей, які живуть у країнах з ВВП менше 4000 доларів США на душу населення, гроші, отримані від родичів і друзів, які живуть за кордоном, можуть бути життєво важливими для придбання товарів першої необхідності.

МВФ (2007) та ОЕСР (2006) визначають грошові перекази мігрантів як суму трьох різних розділів платіжного балансу:

- «валовий заробіток працівників, які проживають за кордоном менше 12 місяців, включаючи вартість виплат у натуральній формі (частина винагороди працівників)»;
- «грошові перекази, надіслані додому від працівників, які проживають за кордоном більше року»;
- «чисті переміщення багатства мігрантів, які переїжджають (назавжди) з однієї країни роботи в іншу» [52, с. 313].

Із загальної суми грошових переказів 75% використовуються на такі невідкладні потреби, як їжа, житло та охорона здоров'я, а решта 25% використовуються для інвестування в освіту або заощадження. Крім того, у порівнянні з іншими транскордонними потоками, такими як офіційна допомога розвитку або прямі іноземні інвестиції (ПІІ), грошові перекази стали основним джерелом доходу для менш розвинених країн. Грошові перекази формують місцеве, регіональне чи національне виробництво, оскільки вони змінюють споживання домогосподарств і, як наслідок, національне виробництво [53].

Обсяги міжнародної торгівлі є важливими для розвитку країн, але грошові перекази мігрантів становлять також значну частину формування доходів в країні-донорі мігрантів (рис. 1.1).

Як зазначають вчені, «хоча грошові перекази можуть бути досить важливими для деяких країн, що розвиваються, вони, як правило, незначні прямі втрати для країн з високим рівнем доходу (за даними Світового банку у

2019 р. становлять приблизно 0,6% від ВВП), тому грошові перекази мігрантів відіграють значну роль у зменшенні міжнародної нерівності та сприяють досягненню цілей сталого розвитку» [55]. Глобальний форум з грошових переказів, інвестицій та розвитку структурував рекомендації, які включають необхідність «визнання повного спектру внесків мігрантів» або «покращення даних, пов'язаних з грошовими переказами, для сприяння ефективній політиці» [56].

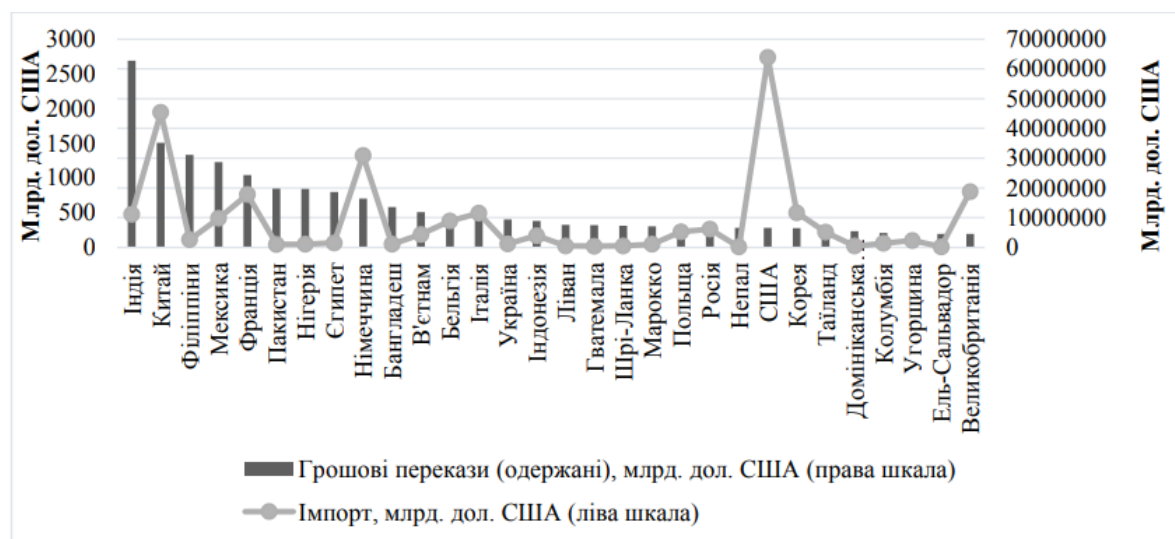

Рис. 1.1. Співвідношення грошових переказів мігрантів та обсягів імпорту в країнах-донорах мігрантів у 2016 р.

Джерело: [54, с. 214]

Світовий банк, ООН та інші міжнародні організації здійснюють статистичні спостереження та публікують дані про грошові перекази мігрантів, але їхні дослідження на даний час зосереджені майже виключно на прямих надходженнях грошових переказів без урахування впливу міжнародної залежності між галузями та країнами. Як показали дослідження ланцюжка доданої вартості та міжнародної торгівлі, «незважаючи на будь-яке кінцеве споживання, яке відбувається в конкретній економіці, валова додана вартість (ВДВ) або вплив на зайнятість географічно розподіляються між різними регіонами та країнами з виробничими ресурсами, необхідними для задоволення цього споживання багатьох джерел» [57]. Таким чином, міжнародний розподіл грошових переказів мігрантів також повинен мати різні наслідки відповідно до

того, як люди в рідній країні витрачають свої гроші або навіть формують економічну структуру певного регіону. Тейлор Дж. підкреслює, що «приплив грошових переказів також має різні ефекти, залежно від того, чи вони витрачаються на основні продукти або, іншим чином, інвестуються у фізичний капітал, який приносить користь місцевому виробництву та фірмам» [58].

Вчені встановили, що «з урахуванням грошових переказів мігрантів зміна остаточного попиту в Канаді на 1% має додатковий вплив на економіку Індії на 36% порівняно зі сценарієм без урахування грошових переказів. Своєю чергою, Індія також виграє більше від змін у кінцевому попиті з боку економіки Австралії, Великої Британії та Ірландії. Країни Східної Європи також отримують позитивні ефекти від грошових переказів мігрантів: валова додана вартість (ВДВ) Болгарії в 1% остаточного попиту в Туреччині становить 29%, тоді як зміна на 1% кінцевого попиту в Іспанії збільшує ВДВ Румунії на 19% більше, ніж без урахування грошових переказів» [52, с. 313]. Ці результати досліджень підтверджують, що грошові перекази можуть істотно впливають на посилення економічної взаємозалежності країни-донора та країни, що приймає мігрантів.

Вченими доведено, що «грошові перекази є рушійною силою економічного зростання та покращення середовища проживання» [59]. Гібсон Дж. і Маккензі Д. виявили, що типова річна вартість грошового переказу із західноєвропейської країни в східноєвропейську країну становить приблизно 5000 дол. США [49]. Вчені зазначають, що «заробіток, отриманий мігрантом в чужій країні, але витрачений в іншій країні, підвищує паритет купівельної спроможності» [5] і, таким чином, «сприяє підвищенню рівня життя» [59]. Однак недоліком цього є посилення залежності.

Очевидно, чим вищою є загальна вартість грошових переказів, тим більш залежною та вразливішою є національна економіка. Країни ЦСЄ, як правило, є бенефіціарами грошових переказів. Проте, залежність ЦСЄ від грошових переказів нижча, ніж у країнах Південно-Східної Європи, які не входять до ЄС [60], що пояснювалося відносно нерозвиненою економікою цих країн. Крім

того, грошові перекази «зміцнюють національну валюту, підвищують ціни, зрештою, сприяють еміграції» [61]. Враховуючи це, завданням уряду країни-донора мігрантів є розробка заходів, які б сприяли спрямуванню грошових переказів мігрантів на інвестиції, а не на споживання.

Шиманська К. виділяє економічні, професійні та демографічні фактори впливу міжнародної міграції населення на соціально-економічний розвиток країни-донора мігрантів (рис. 1.2) на основі «поділу міграційних потоків за стратифікаційними групами враховуючи економічні, професійні та демографічні фактори їх формування» [54, с. 238].

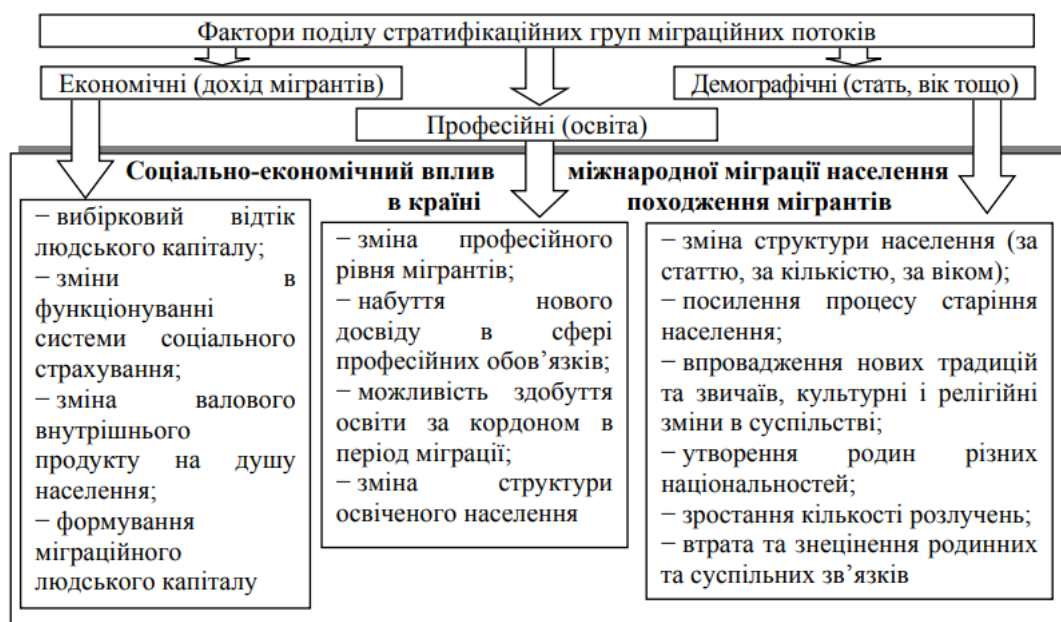

Рис. 1.2. Фактори впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток країни-донора мігрантів

Джерело: [54, с. 238]

Поряд з позитивом від еміграції, що «забезпечує певні фіскальні надходження» [10], виникають негативні наслідки через «недоотримання державним бюджетом доходів від оподаткування робочого часу» [19] в країні-донорі мігрантів, яка втрачає кваліфіковану робочу силу. Фінансування систем соціального забезпечення, насамперед таких, як пенсійний фонд та охорона здоров'я, здійснюється в недостатніх обсягах та нестабільно. Криза соціальних сфер та низький рівень якості життя змушують молодих працівників шукати

засобів до існування в інших країнах. Крім того, «через те, що трудові мігранти «звикли» до кращих зарплат за кордоном, їхнє бажання працювати знижується після повернення в рідну країну, а накопичені на заробітках кошти дозволяють забезпечити свою родину» [62].

Своєю чергою, «втрата мотивації до роботи призводить до дефіциту та галузевих диспропорцій на внутрішньому ринку праці» [47]. До галузей промисловості, які «найбільше постраждали від дефіциту робочої сили в ЦСЄ, відносяться: наукові дослідження, автомобілебудування, машинобудування, будівництво, електротехніка, інформаційні технології, торгівля та послуги, охорона здоров'я» [5]. Подальшим наслідком є «деградація депопуляційних територій, особливо коли компетентні організації витрачають менше на утримання інфраструктури через відсутність муніципальних доходів» [Там же].

Вчені також підтвердили «тісний зв'язок між еміграцією та високою смертністю та зниженням народжуваності» [63]. Еміграція прискорює старіння населення, оскільки трудові мігранти, як правило, перебувають у віці створення сім'ї, але відкладають це через привабливі кар'єрні перспективи за кордоном.

Отже, еміграція сприяє зниженню напруги на ринку праці країни-донора мігрантів, знижуючи рівень безробіття, дозволяє кваліфікованим працівникам краще реалізувати свій інтелектуальний потенціал та набути нових знань і навичок. До головних позитивних ефектів еміграції відноситься надходження грошових переказів мігрантів, які підвищують споживчий попит та збільшують інвестиційний потенціал економіки. Крім цього, важливі ефекти спостерігаються у разі повернення мігранта в рідну країну, оскільки він є носієм не лише інвестиційних ресурсів, а й джерелом нових знань, професійного досвіду, культурних та поведінкових цінностей. Поряд з цим, існують негативні наслідки еміграції, які проявляються як втрата інтелектуального потенціалу, зниження загальної продуктивності економіки, погіршення демографічної ситуації, зменшення фіскальних надходжень і скорочення фінансування соціальних програм.

1.3. Методичні підходи до оцінки міграційних процесів

Причини міграції можуть бути різними, починаючи від пошуку роботи та прагнення покращити економічне становище сім'ї до необхідності покинути рідну країну задля збереження життя у випадку війни. Але незалежно від мотивів мігрантів міжнародна міграція передбачає їх переміщення з однієї країни в іншу. Методичні підходи до оцінки міграційних потоків відрізняються залежно від країни, що обумовлено специфікою регламентів щодо проведення статистичних спостережень в цій сфері. Наслідком відмінностей у процедурах обліку міграційних потоків є спотворення інформації про чисельність населення в країні та похибка при порівнянні даних щодо міграції за окремими країнами.

При дослідженні міграційних процесів переважно використовуються показники, що характеризують «масштаб міграції та інтенсивність міграції» [64, с. 38]. При цьому вчені звертають увагу на такий недолік статистичного обліку: «одна і та ж сама особа може неодноразово протягом року в'їжджати в країну і виїжджати з неї, що визначає неминучість повторного обліку і приводить у кінцевому результаті до завищення показників міграційного потоку» [Там же]. Тому, поряд із використанням альтернативних джерел інформації про кількість осіб, які вперше в'їжджають в країну чи виїжджають з неї, вчені вважають за доцільне використовувати «класифікацію міграції населення, яка відображає головні риси сутності цієї категорії» [Там же].

Міжнародна міграція за ознакою тривалості перебування мігранта в приймаючій країні поділяється на постійну (без повернення додому), довгострокову, тимчасову, сезонну та маятникову (табл. 1.1). Залежно від стану урегульованості на законодавчому рівні виділяють впорядковану міжнародну міграцію, яка є законною, та неврегульовану або нелегальну міграцію. Найчастіше дослідження міжнародних міграційних процесів здійснюються з урахуванням структурних ознак міграційного потоку від країни до інших країн, коли вчені оцінюють частки емігрантів та іммігрантів відповідно до їх віку, статі, національності, освіти та рівня кваліфікації.

При порівнянні міграційних потоків за країнами широко застосовуваним є демографічний аналіз, який передбачає крім вивчення гендерної структури та сімейного статусу, визначення частки осіб за віком (18-20 років, 21-30 років, 31-40 років, 41-50 років, понад 51 рік), освітою (наявність або відсутність середньої освіти, вищої освіти або післядипломної освіти), частки фахівців за секторами економіки (сільське господарство, будівництво, освіта, охорона здоров'я, промислове виробництво, послуги, транспорт) [66].

Таблиця 1.1

Види міжнародної міграції людських ресурсів

Класифікаційна ознака	Вид міграції	Сутність
Тривалість перебування в приймаючій країні	Постійна	Остаточна зміна попереднього постійного місця роботи та проживання
	Довгострокова	Сукупність переміщень на термін, обумовлений відповідним законодавством
	Тимчасова	Переселення на досить тривалий, але обмежений термін, що часто пов'язано з трудовою діяльністю в регіоні вселення
	Сезонна	Переміщення людей в певні періоди року на сезонні роботи
	Маятникова	Регулярні поїздки до місця роботи або навчання за межі населеного пункту постійного проживання
Ступінь законодавчого регулювання	Впорядкована	Здійснюється відповідно до законодавства та проведеної державами політики, здатної впливати на обсяги і напрямки переміщення населення з однієї країни в іншу
	Неврегульована	Здійснюється з порушенням законодавчих норм та формує нелегальні міграційні потоки
Структура міграційного потоку	Вікова	Частка молоді, осіб працездатного віку, пенсіонерів у загальній чисельності мігрантів
	Статева	Частка жінок та чоловіків у загальній чисельності мігрантів
	Етнічна	Розподіл міграційного потоку за етнічною чи національною приналежністю мігрантів
	Освітня	Частка осіб з середньою або вищою освітою, а також осіб без завершеної середньої освіти у загальній чисельності мігрантів
	Кваліфікаційна	Структура міграційного потоку за рівнем кваліфікації мігрантів та основними спеціальностями

Джерело: складено за [65, с. 136]

Поряд зі статистичними даними про загальні обсяги міграційних потоків, які публікують міжнародні організації (ООН, Міжнародна організація праці,

Світовий економічний форум), вчені використовують дані соціологічних опитувань, які слугують основою для визначення структурних характеристик міграційних потоків країн. Наприклад, для дослідження за допомогою моделі «міграції Push-Pull» вчені сформували дві групи з 452 респондентів з Бангкока та Пхукета (Таїланд) та 310 – із Варшави (Польща). Результати дослідження показали, що 76% мігрантів до Таїланду мали вищу освіту порівняно з 24% з атестатом про середню освіту або без освіти, тоді як у Польщі 68% мали вищу освіту порівняно з 32% з атестатом про середню освіту або без освіти [66]. Також дослідники зробили висновок, що «як у Таїланді, так і в Польщі вагомими факторами міграції були лише економічні» [Там же], що обумовили прийняття рішення про еміграцію під впливом високого рівня безробіття та бідності в рідній країні.

При дослідженні міграційних процесів вчені також приділяють увагу аналізу динамічних рядів показників, що характеризують міграційні потоки, та прогнозуванню їх зміни на найближчу перспективу. З цією метою використовують метод експоненціального згладжування, який дозволяє аналізувати динаміку показника незважаючи на його випадкові коливання в окремі періоди часу. Для виявлення ключових тенденцій розвитку використовується метод згладжування часового ряду, який полягає «у заміні фактичних рівнів часового ряду розрахунковими, на які меншою мірою впливають коливання, що сприяє кращому виявленню тенденції розвитку» [67, с. 75].

Згладжування випадкових та періодичних коливань, визначення спадної чи зростаючої тенденції зміни показника здійснюється за допомогою «методів згладжування на основі ковзних середніх величин, які є інструментом фільтрації компонентів ряду динаміки» [68]. Основою прогнозування показників, що характеризують міграцію, є формування ретроспективного ряду на основі даних офіційної статистики, який потім вирівнюється за допомогою наступних математичних процедур (рис. 1.3).

Методика експоненціального згладжування дозволяє провести оцінювання параметрів трендової моделі, які визначаються не середніми значеннями величин, а тенденцією їх зміни на певний момент часу. Найчастіше метод експоненційного згладжування застосовується для розрахунку прогнозних значень на середньостроковий період, а тому для отримання коректних результатів прогнозу «необхідно вибрати відповідні параметри згладжування та початкових умов» [69].

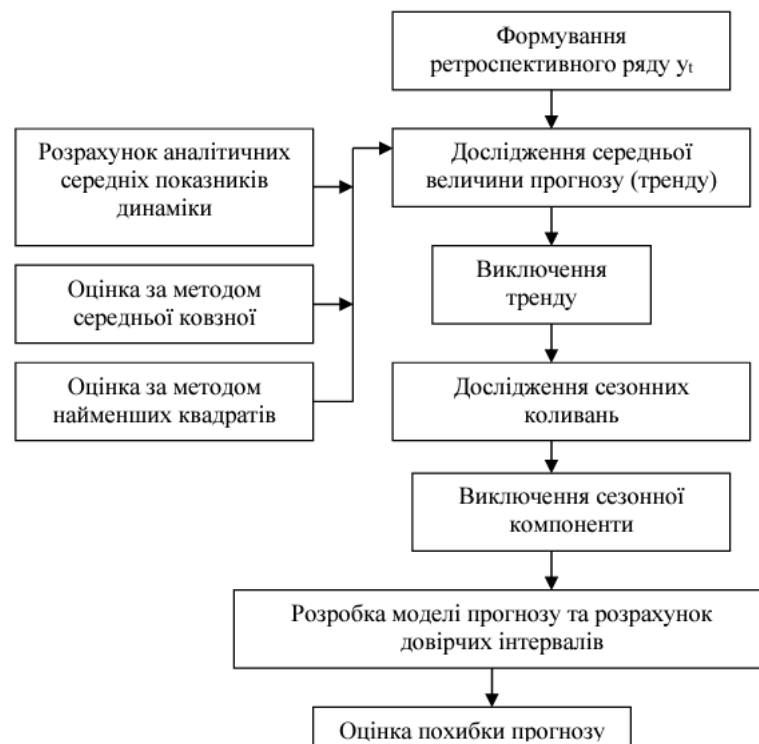

Рис. 1.3. Послідовність етапів розробки прогнозу за допомогою методу екстраполяції динамічних рядів

Джерело: [67, с. 75]

Метод експоненціального згладжування, запропонований Брауном Р., дозволяє отримати найбільш точне наближення до початкового динамічного ряду. Математична сутність методу полягає у тому, що «динамічний ряд згладжується за допомогою зваженої рухомої середньої, що підпорядковується експоненціальному закону розподілу», відповідно «експоненціальна середня першого порядку розраховується за формулою» [70]:

$$S'_n = \sum_{i=0}^{n-1} \alpha \cdot (1-\alpha)^i y_{n-1}, \quad (1.1)$$

де: « S'_n – середня експоненціальна першого порядку для n -го періоду; α – параметр згладжування, $\alpha = \text{const}$, $0 < \alpha < 1$ » [70].

На точність результатів прогнозу показників істотно впливає вибір дослідником значення параметру α . Вчені визначають таку залежність результатів прогнозу від цього параметра: «якщо α близький до одиниці, тоді в прогнозній моделі більшою мірою враховується вплив останніх спостережень, а якщо α наближається до нуля, тоді зазвичай враховуються більше попередні спостереження» [68]. На практиці доведено, що «обирати значення параметра α слід за найменшою дисперсією відхилень прогнозних значень динамічного ряду від фактичних, а тому переважно обираються значення цього параметра в межах від 0,1 до 0,3» [71].

На основі згладжених динамічних рядів вчені розробляють прогнози показників міграції населення. При цьому математичні функції, за допомогою яких описується динаміка зміни показника, можуть застосовуватися різні (лінійна, степенева, експоненціальна, поліноміальна), залежно від виявленого тренду. Так, Маслій Н. та інші описують динаміку зміни чисельності населення України у 2010-2019 рр. за допомогою лінійної функції, рівень апроксимації якої становив 0,868 [72, с. 63]:

$$y = -543,81x + 47005. \quad (1.2)$$

Водночас, згідно результатів дослідження, отриманих цими вченими, «динаміка кількості осіб, які іммігрували, розвивається за поліноміальною залежністю 5-го ступеня з рівнем апроксимації 0,8039» [72]:

$$y = -74,286x^5 + 1977,1x^4 - 18416x^3 + 69940x^2 - 94606x + 69652. \quad (1.3)$$

На основі рівняння (1.3) вчені визначили, що «при збереженні такої динаміки у 2025 році іммігрантів буде близько 19,5 тис., що пояснюється можливістю працевлаштування з кращими умовами оплати праці в інших країнах, ніж в Україні» [72].

Крім дослідження динаміки ключових показників, що характеризують міграційні процеси, увага вчених зосереджується на визначенні впливу міграції на макроекономічні показники приймаючої країни та країни-донора мігрантів, а також взаємозв'язків міграційних потоків з іншими процесами, що відбуваються у світовій економіці. У таких дослідженнях застосовується статистично-кореляційний аналіз та побудова моделей на основі регресійного аналізу залежності певних макроекономічних показників від зміни показників міграції.

Наприклад, для виявлення впливу мігрантів на систему соціального забезпечення у Німеччині (через зниження готовності громадян платити податки у зв'язку із зростаючим імміграційним навантаженням на державний бюджет) вчені проводили розрахунки за такою моделлю:

$$y_{irt} = \beta x_{irt} + \gamma' z_{irt} + v_r + \rho_t + v_r \times \rho_t + \varepsilon_{irt}, \quad (1.4)$$

де: « y_{irt} - податкова мораль i -мої особи в регіоні r у момент часу t ; x - головна пояснювальна змінна (іммігранти є навантаженням на систему соціального забезпечення), z - вектор контрольних змінних z включає розподіл іммігрантів за громадянством та народженням, віком, статтю, параметри сімейного стану (одружений, розлучений і овдовілий), рівнем освіти (середній і високий), рівнем доходу (середній і високий), професійним статусом (безробітний, самозайнятий, пенсіонер, інший), релігійними переконаннями (релігійний), патріотизмом; v_r і ρ_t – вектори регіонів і часу відповідно» [73].

У результаті дослідження вчені виявили, «що іммігранти є напругою для системи соціального забезпечення і здійснюють негативний вплив на податкову мораль», оскільки спостерігався «нижчий рівень податкової моралі серед громадян, які вважають, що іммігранти є навантаженням на систему соціального забезпечення» [73].

На основі кореляційно-статистичного методу Маслій Н. та інші виявили «високу позитивну кореляцію між такими показниками, як середньомісячна заробітна плата, ВВП на душу населення та приватні грошові перекази в Україну», також підтверджено, що існує «висока позитивна кореляція між

середньою тривалістю життя, середньою місячною заробітною платою, ВВП на душу населення та приватними грошовими переказами в Україну» та істотний «негативний зв'язок між чисельністю населення в цілому та середньою тривалістю життя, середньою місячною заробітною платою, ВВП на душу населення та приватними грошовими переказами в Україну» [72, с. 67].

Застосування статистичного методу множинної регресії дозволило вченим розробити багатовимірну економетричну модель «залежності приросту (скорочення) міграції ($Mg(r)$) від вибраних показників з достовірністю 0,6173» :

$$Mg(r) = -0,0035P - 2437,37E - 33,36W_m + 8,84GDP_{1p} - 0,0000012PTV + 261077, \quad (1.5)$$

де: « P – населення; E – середня тривалість життя; W_m - середньомісячна заробітна плата; GDP_{1p} - ВВП на душу населення; PTV – приватні перекази в Україну» [72, с. 67-68].

Цікавими також є результати, отримані Пудриком Д. при дослідженні взаємозв'язку різних типів глобалізації (економічної, соціальної та політичної) зі зростанням міграційних потоків. На основі моделі «залежності кількості іммігрантів від рівнів економічної, соціальної та політичної глобалізації» вчений перевіряв «гіпотезу про існування статистично значущої різниці між кількістю іммігрантів залежно від залученості країн до глобалізаційних процесів із використанням інструментарію ANOVA-тестування», а також здійснив оцінювання «причинно-наслідкових зв'язків між кількістю іммігрантів та рівнями соціальної, економічної та політичної глобалізації з використанням тесту Гренджера» [74, с. 14]. Результати аналізу даних для України та країн Вишеградської групи за 2000–2020 рр. підтвердили, що «найбільш важливою детермінантою нарощування імміграційних потоків виявилася політична глобалізація (зростання її рівня на 1% призводить до збільшення кількості іммігрантів на 0,8%), соціальна глобалізація має істотно менший вплив – лише 0,25%, тоді як економічна взагалі виявилася статистично не значущою детермінантою» [Там же].

Аналіз методичних підходів, які використовувалися вітчизняними та зарубіжними вченими для вивчення міграційних процесів в окремих країнах та

світі, дозволяють сформулювати методику дослідження трансформації міграційних потоків в країнах ЄС, що відбулися внаслідок початку повномасштабної воєнної агресії Росії в Україні. Насамперед, важливим є ретроспективний аналіз динаміки показників імміграції в країнах ЄС: загальна кількість осіб, структура міграційних потоків за громадянством, віком, статтю, освітою, професійною кваліфікацією. По-друге, необхідно оцінити, як змінилися кількісні та структурні показники імміграційного потоку в ЄС у 2014 р. після початку військових дій на сході України та починаючи з лютого 2022 р. після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. На третьому етапі доцільно застосувати метод регресійного аналізу для виявлення взаємозв'язку між динамікою міграційних потоків в країнах ЄС та економічним зростанням. Для прогнозування зміни потоків мігрантів на найближчу перспективу залежно від зміни ситуації в Україні необхідно використати метод експоненціального згладжування та екстраполяції тенденції по часових рядах.

Висновки до розділу

1. Глобалізаційні процеси у багатьох сферах життєдіяльності створили передумови для зростання міграційних потоків. При цьому, зазнали змін мотиваційні чинники, що спонукають мігрантів змінювати країну проживання. Відповідно, відбулася трансформація форм міграції від переважно трудової міграції до міграції з соціальних та політичних причин. Детермінанти міграції можна розділити на три категорії: (1) економічні чинники, такі як бідність, безробіття, низькі зарплати та глобалізація; (2) соціальні чинники, включаючи високий рівень природного приросту, відсутність належних програм соціального захисту, відсутність базової медичної допомоги та недоліки в системі освіти, дискримінацію за етнічною приналежністю, релігією, національністю чи расою; (3) політичні фактори, такі як розпад багатонаціональних держав, етнічні та релігійні конфлікти. Внаслідок напливу

великої кількості емігрантів країни стикаються з новими загрозами, пов'язаними з національною безпекою та безпекою своїх громадян.

2. Позитивні ефекти імміграції для приймаючої країни полягають у насиченні ринку праці дешевшою робочою силою, заповнення непрестижних робочих місць з низькою зарплатою або важкими умовами праці, покращенні демографічної ситуації, відносній економії на фінансуванні освітніх програм. Серед негативних наслідків від припливу мігрантів виділимо такі: підвищення рівня конкуренції за престижні робочі місця, зростання соціальних виплат та фінансування програм підтримки мігрантів, що призводить до збільшення дефіциту державного бюджету, міжетнічні та міжнаціональні конфлікти, зростання рівня злочинності.

3. У країні-донорі мігрантів в результаті еміграції знижується рівень безробіття, покращуються умови працевлаштування для кваліфікованих працівників, повернення трудових мігрантів супроводжується передачею нових знань і навичок іншим працівникам в рідній країні, за рахунок надходження грошових переказів мігрантів підвищується споживчий попит та збільшується інвестиційний капітал. Негативні наслідки еміграції проявляються як втрата інтелектуального потенціалу, зниження загальної продуктивності економіки, погіршення демографічної ситуації, зменшення фіскальних надходжень і скорочення фінансування соціальних програм.

4. Для дослідження міграції у науковій літературі використовуються різні методичні підходи, які передбачають проведення динамічного та структурного аналізу міграційних потоків, експоненціального згладжування та прогнозування, а також кореляційного та регресійного аналізу взаємозв'язку міграції з основними макроекономічними показниками. Відповідно, для оцінки трансформації міграційних потоків в країнах ЄС, що відбулися внаслідок початку повномасштабної воєнної агресії Росії в Україні, ми використаємо наступні методи: аналіз динаміки показників імміграції в країнах ЄС та їх структурних характеристик упродовж 2012-2022 рр.; регресійний аналіз взаємозв'язку між зміною міграційних потоків в країнах ЄС та економічним

зростанням; прогнозування зміни потоків мігрантів у короткостроковій перспективі на основі експоненціального згладжування та екстраполяції тренду зміни показника.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1. Динаміка та структура міграційних потоків в ЄС

Міграційні потоки в ЄС складаються з імміграції та еміграції. Міграція в Європейському Союзі, як складному інтеграційному утворенні, складається з внутрішніх міграційних потоків (імміграція та еміграція між країнами-членами ЄС), а також із імміграції з-за меж ЄС та еміграції за межі ЄС. Відповідно, імміграційний потік формується в результаті прибуття в ЄС осіб з третіх країн, які планують проживати на території будь-якої держави-члена протягом періоду, який становить або очікується, щонайменше 12 місяців. Еміграційний потік формують особи, які раніше зазвичай проживали на території відповідних держав-членів ЄС, але припинили своє звичайне місце проживання в цій державі-члені на період, який становить або очікується, щонайменше 12 місяців у зв'язку із переїздом у третю країну. Різниця між кількістю осіб, що іммігрували, та кількістю емігрантів становить сальдо зовнішньої міграції.

За даними Євростату, у 2020 р. загальна чисельність іммігрантів в країнах ЄС становила 3,46 млн. осіб, що зменшилося порівняно з 2018 р., коли прибуло 3,9 млн. іммігрантів. Однак ці загальні цифри не відображають міграційні потоки до/з ЄС-27 в цілому, оскільки вони також включають потоки між державами-членами. У 2020 р. в ЄС прибуло 1,92 млн. осіб із країн, що не є членами ЄС, тоді як у 2019 р. ця кількість становила 2,55 млн. осіб. Кількість емігрантів із ЄС-27 до країн, що не є членами ЄС також зменшилася – з 1,1 млн. осіб у 2018 р. до 0,96 млн. осіб у 2020 р. (рис. 2.1). Зменшення міграційних потоків обумовлено обмеженнями щодо пересування громадян між країнами у зв'язку із поширенням пандемії COVID-19.

Отже, найбільші міграційні потоки в ЄС спостерігалися у 2019 р. до початку пандемії та кризи, викликані запровадженням обмежень у багатьох країнах. У 2019 р. також високою була міграція в середині ЄС: 1,4 мільйона людей, які раніше проживали в одній з держав-членів, мігрували до іншої держави-члена. Найбільша загальна кількість іммігрантів була зафіксована у

Німеччині (893,9 тис.), Іспанії (643,7 тис.), Франції (386,9 тис.) та Італії (332,3 тис.). Найбільша загальна кількість емігрантів спостерігалася у Німеччині (540,4 тис.), Іспанії (309,5 тис.) та Франції (341,4 тис.), Румунії (231,7 тис.) та Польщі (189,8 тис.).

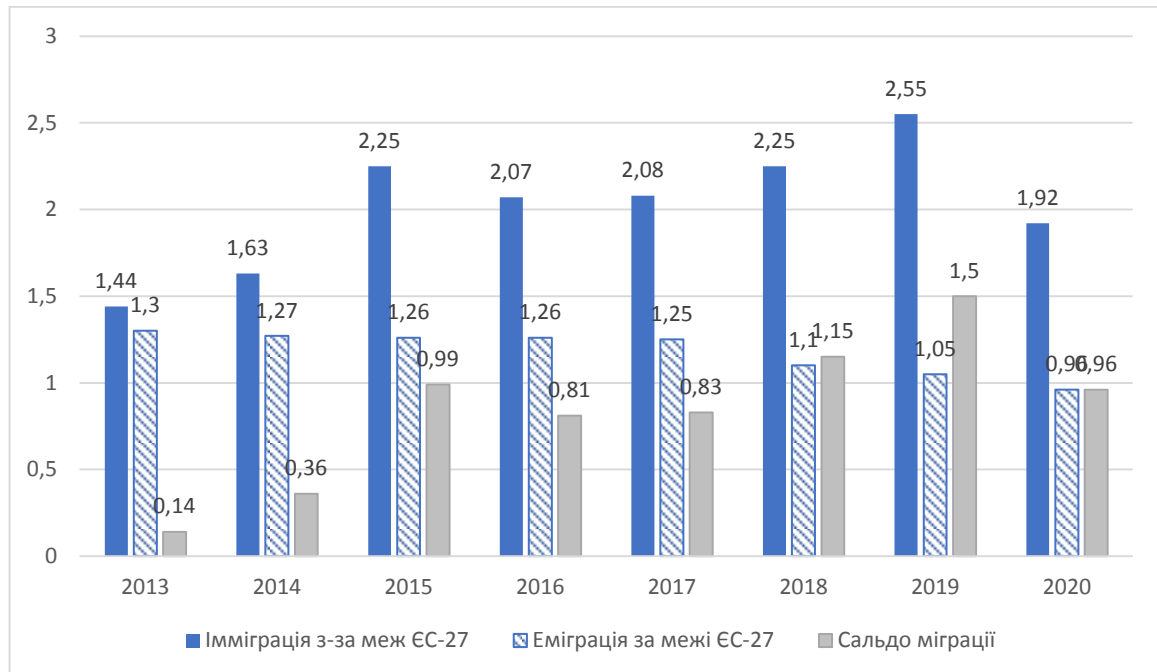

Рис. 2.1. Динаміка чисельності іммігрантів та емігрантів в ЄС-27 у 2013-2020 рр., млн. осіб

Джерело: побудовано за даними [75; 76]

Як видно з рис. 2.1, сальдо зовнішньої міграції в ЄС-27 упродовж 2013-2019 рр. характеризувалося зростаючою тенденцією і збільшилося з 0,14 млн. осіб до 1,5 млн. осіб. За оцінками експертів, без міграції населення Європи в 2019 р. скоротилося б на півмільйона, враховуючи, що в ЄС народилося 4,2 мільйона дітей і померло 4,7 мільйона осіб. У 2020 році населення ЄС скоротилося приблизно на 100 тисяч осіб (з 447,3 мільйона на 1 січня 2020 року до 447,2 мільйона на 1 січня 2021 року) через зменшення кількості народжуваних, більшої смертності та меншої чистої міграції [77].

У 2020 році Німеччина зафіксувала найбільшу загальну кількість іммігрантів (728 600), за нею йдуть Іспанія (467 900), Франція (283 200) та Італія (247 500). У Німеччині також зареєстровано найбільшу кількість емігрантів у 2020 році (448 100), при цьому в інших країнах цей показник

значно менший - Іспанія - 248600 осіб, Румунія - 186 800 і Польща - 161700 осіб. Загалом у 24 країнах ЄС у 2020 році імміграція переважала еміграцію, а в Хорватії, Латвії та Румунії кількість емігрантів перевищила кількість іммігрантів. Порівняно з 2019 роком майже всі країни-члени, за винятком Фінляндії, Литви та Словенії, зафіксували зменшення загальної кількості іммігрантів у 2020 році: найбільше зменшення в абсолютному вираженні спостерігалось в Іспанії (-282 600 у 2020 році порівняно з 2019 роком, -38 %), Німеччині (-157 700, -18 %) і Франції (-102 400, -27 %). У відносному вимірі на Мальті зафіксовано найбільше скорочення іммігрантів на -51% з 2019 р. по 2020 р. [78]

Станом на 2021 р. в ЄС проживало 447,2 млн. жителів, з яких 23,7 млн. осіб не були громадянами ЄС (5,3% від загальної чисельності населення), а 37,5 млн. мали походження з країн за межами ЄС (8,4%). Серед країн ЄС найбільша частка негромадян зафіксована в Люксембурзі - 47,1% від загальної кількості населення. Висока частка іноземних громадян (понад 10% постійного населення) також спостерігалася на Мальті, Кіпрі, Австрії, Естонії, Латвії, Ірландії, Німеччині, Бельгії та Іспанії. Водночас, негромадяни становили менше 1% населення Румунії (0,8%). Відносна частка іноземців у загальній чисельності населення була найвищою в Люксембурзі (48,7% постійного населення, на Мальті (23,2%) і Кіпрі (22,4 %). При цьому, у Польщі зафіксовано низьку частку вихідців з інших країн, 2,4% від загальної кількості населення на 1 січня 2021 року, за нею йдуть Болгарія (2,9%), Румунія (3,6%) і Словаччина (3,7%) [78].

При цьому зауважимо, що попри зростання імміграційного потоку майже вдвічі за 2013-2019 рр., ЄС-27 не є лідерами за кількістю іммігрантів з-за меж об'єднання. Частка іноземного населення в ЄС нижча, ніж у більшості країн з високим рівнем доходу. У 2020 р. у Сінгапурі цей показник становив 43,1%, в Австралії – 30,1%, у Новій Зеландії – 28,7%, у Канаді – 21,3%, в Ірландії – 19,2%, США – 15,3%, у Великобританії – 13,8% [77].

Найвищий рівень імміграції по відношенню до чисельності постійного населення у 2018 році зафіксований у Мальті (56 іммігрантів на 1000 осіб), у Люксембурзі (41 іммігрант на 1000 осіб) і Кіпрі (27 іммігрантів на 1000 осіб). Чисельність емігрантів на 1000 осіб постійного населення була найвищою у Люксембурзі (23 емігранти), Мальті (20 емігрантів), Кіпрі (18 емігрантів) і Румунії (12 емігрантів) [79, с. 23]. У 2020 р. значення цього показника в країнах-лідерах збільшилося. Співвідношення чисельності іммігрантів та постійного населення у Люксембурзі у 2020 році становило 36 іммігрантів на 1000 осіб, Кіпрі - 29 іммігрантів на 1000 осіб і Мальті - 27 іммігрантів на 1000 осіб. Найвищі показники еміграції у 2020 році були зафіксовані на Мальті (25 емігрантів на 1000 осіб), Кіпрі та Люксембурзі (24 емігранти на 1000 осіб) [78].

У 2018 році в 22 державах ЄС частка іноземців у загальній кількості іммігрантів становила більше половини. Найвищі частки спостерігалися в Люксембурзі (94,7%), Мальті (94,0 %), Чехії (93,1%) та Австрії (90,9%). Навпаки, у Румунії негромадяни становили 18,0% від загальної кількості іммігрантів у 2018 році. Аналіз за попереднім місцем проживання показує, що Люксембург повідомив про найбільшу частку іммігрантів, які прибули з іншої країни-члена ЄС (92,8% від загальної кількості іммігрантів у 2018), далі йдуть Словаччина (64,7%) та Австрія (62,1%); про відносно низькі частки повідомили Іспанія (18,8% усіх іммігрантів), а також Італія та Словенія (відповідно 19,8% та 19,9%) [79, с. 23].

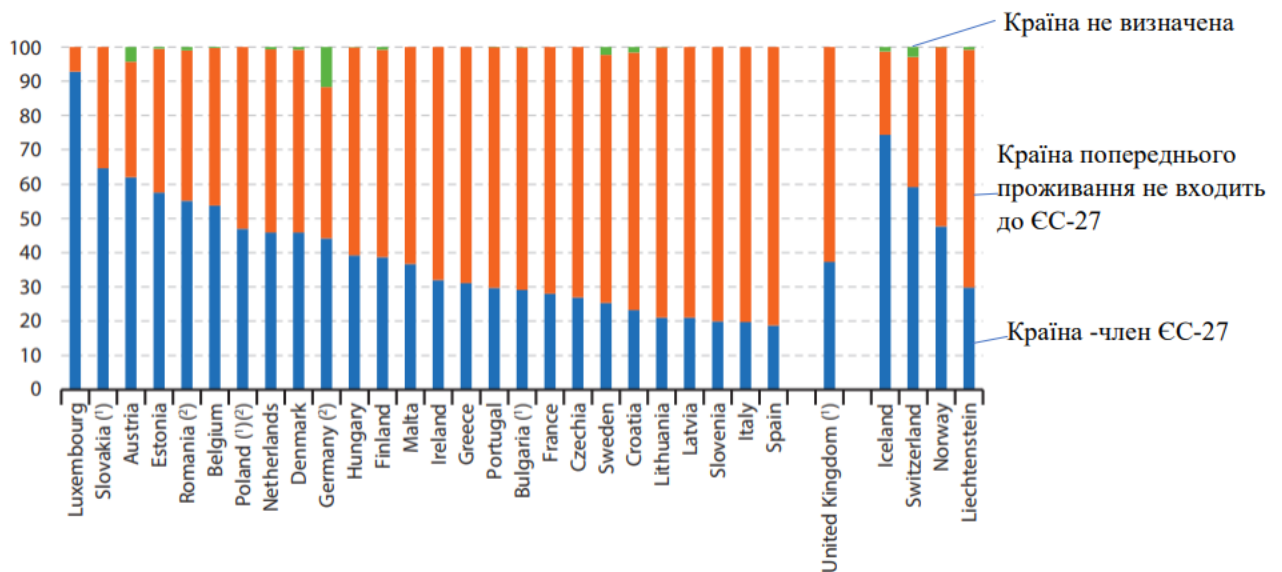

Рис. 2.2. Імміграція в країнах ЄС за країною попереднього проживання, 2018 р. (% від усіх іммігрантів)

Джерело: [79, с. 23].

Що стосується статевого розподілу іммігрантів в країнах ЄС у 2020 році, чоловіків було трохи більше, ніж жінок (55% порівняно з 45%). У Хорватії було зафіксовано найбільшу частку чоловіків-іммігрантів (75%), а найбільша частка жінок-іммігрантів була зареєстрована на Кіпрі (54%) [78]. Іммігранти в країнах ЄС у 2020 році були в середньому набагато молодшими за загальну кількість населення, яке вже проживає в країні призначення. Станом на 1 січня 2021 року середній вік загального населення ЄС становив 44,1 року, тоді як у 2020 році він становив 30,3 року для іммігрантів.

У 2019 р. в ЄС-27 рівень активності громадян працездатного віку з інших держав-членів ЄС становив 82,0%, порівняно з 78,6% для громадян країн-ЄС та 70,3% для осіб, які не мають громадянства країни-члена ЄС. Ця закономірність - вищі показники активності для громадян інших держав-членів ЄС, ніж для постійних громадян країни або осіб без громадянства країни ЄС – була характерною для 17 із 25 держав-членів ЄС, для яких доступні дані. Найвищий показник серед громадян інших держав-членів ЄС спостерігався на Мальті (89,3%) і в Словенії (88,5%).

На відміну від цього, національні громадяни зафіксували найвищі показники активності в п'яти державах-членах ЄС, при цьому найвищі значення спостерігалися в Швеції (88,4%), Німеччині (84,8%) та Естонії (84,4%). У трьох країнах ЄС, спостерігалася найвища активність серед осіб, які не мають громадянства країни ЄС, порівняно з громадянами країни або громадянами інших держав-членів ЄС: Литва (85,1%), Польща (84,2%) та Греція (77,8%).

Показники активності жінок у 2019 році були нижчими, ніж відповідні показники чоловіків у ЄС-27. Гендерний розрив був більшим серед жінок-мігрантів, і зокрема, серед жінок, які не є членами ЄС: рівень активності в країнах ЄС-27 для жінок, які не є громадянами ЄС (57,5%), був на 25,8 відсоткових пунктів нижчим, ніж у чоловіків (83,3%). Найбільший гендерний розрив щодо участі на ринку праці серед осіб, які не мають громадянства країни ЄС, зафіксовано в Хорватії (47,0 в. п.).

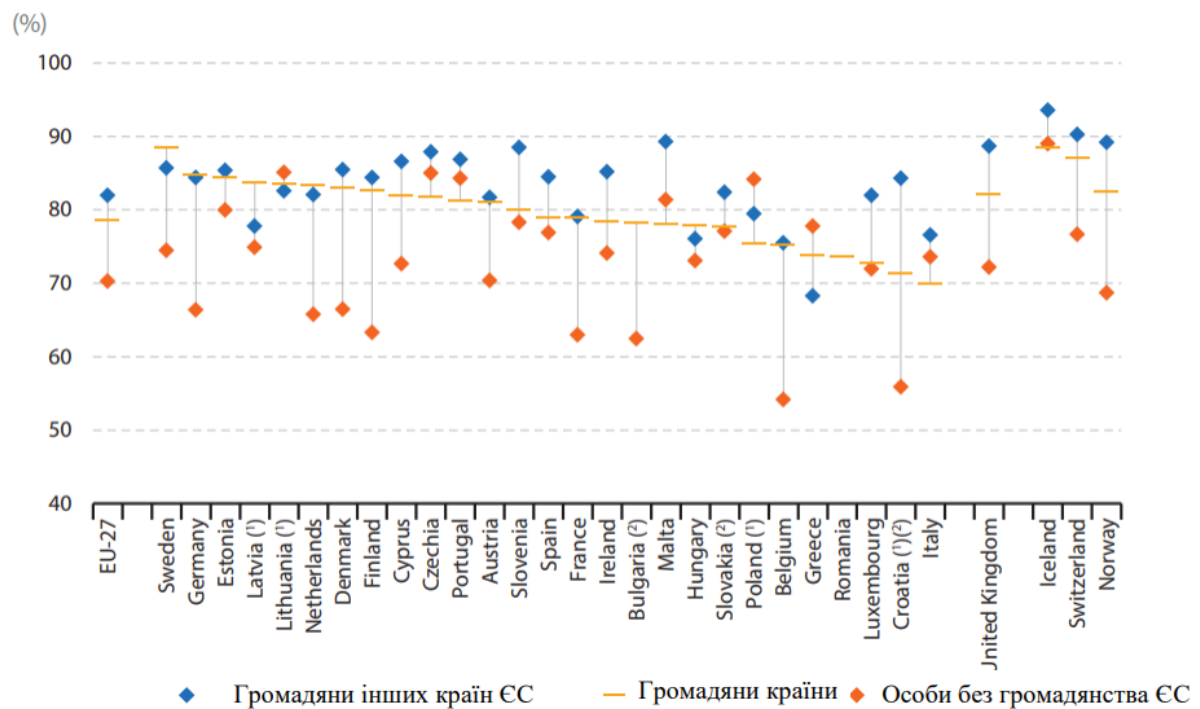

Рис. 2.3. Показники трудової активності населення у віці 20–64 роки за громадянством, 2019 р.

Джерело: [79, с. 32].

У Бельгії, Хорватії та Франції рівень активності жінок, які не є громадянками ЄС, становив менше 50,0%. Навпаки, рівень активності жінок, які не є громадянами ЄС, сягнув 81,0% у Литві, яка була однією з двох держав-членів ЄС, разом з Угорщиною, де гендерний розрив у рівнях активності осіб, які не є громадянами ЄС, практично був відсутній [79, с. 33].

У 2020 році на ринку праці ЄС було зайнято 8,6 млн. осіб із 188,6 млн. осіб віком від 20 до 64 років, що не входять до ЄС, що відповідає 4,6% від загальної кількості. Рівень зайнятості населення працездатного віку в ЄС у 2020 р. був вищий для громадян ЄС (73,1%), ніж для осіб, які не мають громадянства країни ЄС (57,5%) [77].

З точки зору професій, громадяни країн, які не входять до ЄС, були більш представлені у таких сферах, які не потребують значних професійних навичок та високого рівня освіти, але є фізично складними (табл. 2.1), а громадяни країн ЄС становлять більшу частку в тих професійних сферах, які потребують високоосвічених працівників і вважаються більш престижними.

Таблиця 2.1

Порівняльна структура зайнятості осіб без громадянства країн ЄС та громадян країн ЄС

Професійна група	Загальна зайнятість не громадян ЄС, %	Загальна зайнятість громадян ЄС
Прибиральниці та допоміжний персонал	11,9	3,1
Працівники особистого обслуговування	9,0	4,2
Працівники особистого догляду	5,1	2,9
Будівельні робітники	5,8	3,6
Робітники в гірничій промисловості, будівництві, виробництві та транспорті	5,6	2,4
Помічники з приготування їжі	2,7	0,5
Сільськогосподарські робітники	2,6	0,6
Державне управління та оборона, обов'язкове соціальне страхування	1,2	7,5
Освіта	3,7	7,6
Охорона здоров'я та соціальна робота	7,6	10,9
Фінансова та страхова діяльність	1,1	2,8
Професіонали з бізнесу та адміністрування	2,5	6,8
Науково-технічні спеціалісти	2,0	4,1

Джерело: складено за даними [77]

У 2020 році в ЄС було видано близько 2,25 млн. перших дозволів на проживання в порівнянні з майже 3,0 млн. в 2019 році. Зменшення було зумовлене обмеженнями на подорожі, запровадженими для стримування поширення вірусу Covid-19. Особливо негативно пандемія вплинула на дозволи, пов'язані з освітою, і в результаті їхня частка знизилася з 14% у 2019 році до 11% у 2020 році.

Перші дозволи на проживання у 2020 році були видані з таких причин (рис. 2.4): працевлаштування (40%), об'єднання з родиною (28%), навчання (11%), отримання притулку (11%) та інше (включає дозволи, видані лише з метою проживання, дозволи, видані жертвам торгівлі людьми та неповнолітнім без супроводу, а також дозволи, видані з усіх інших причин, за якими можуть бути видані дозволи на проживання, і які не охоплюються іншими категоріями).

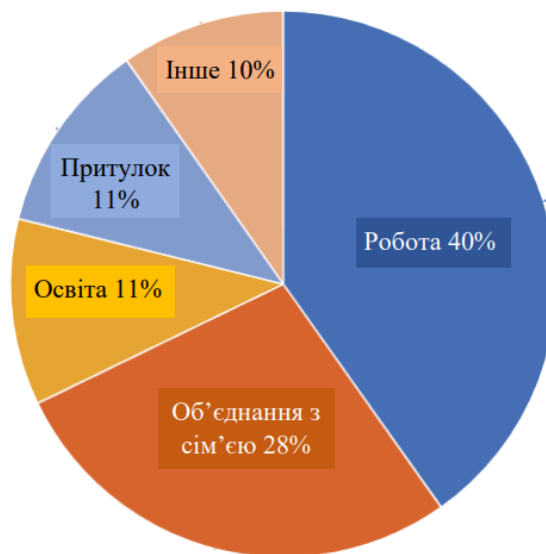

Рис. 2.4. Структура виданих дозволів на проживання іммігрантам в країнах ЄС у розрізі причин прибуття, 2020 р.

Джерело: [77]

Кількість осіб, які отримали громадянство країни-члена ЄС, де вони проживали, становила 729 000 у 2020 р., що відповідає збільшенню приблизно на 3% порівняно з 2019 р. (рис. 2.5) Найбільша кількість осіб, які отримали громадянство у 2020 р., була в Італії (131 800, або 18% від загального в ЄС). Наступні найвищі рівні набуття громадянства були в Іспанії (126 300, або 17%),

Німеччині (111 200, або 15%), Франції (86 500, або 12%) і Швеції (80 200, або 11%).

В абсолютному вираженні найбільший приріст порівняно з 2019 роком спостерігався в Іспанії (на 27 300 жителів більше, ніж у 2019 році), за нею йдуть Нідерланди (+ 21 800), Швеція (+ 16 000), Португалія (+ 11 000) і Данія (+5300). Натомість найбільше зменшення в абсолютному вираженні спостерігалось у Франції (23 300 жителів менше отримали французьке громадянство порівняно з 2019 роком), за нею йдуть Німеччина (-20 800), Бельгія (-6 700), Румунія (-4 000) та Греція (- 3 100).

Близько 620 600 громадян країн, що не є членами ЄС, які проживають у державах-членах ЄС, отримали громадянство ЄС у 2020 році, що відповідає збільшенню приблизно на 3,5% порівняно з 2019 р. Таким чином, громадяни країн, що не є членами ЄС, становили 85% усіх осіб, які отримали громадянство країни-члена ЄС у 2020 р. Значна частка цих нових громадян ЄС (21%) походять з Європи за межами ЄС, а також з Африки (25% від загальної кількості отриманих громадянств), Азії (23%) і Північної та Південної Америки (16%). При цьому, громадян держав-членів ЄС, які набули громадянства іншої країни-члена ЄС, було 92100 осіб, тобто 13% від загальної кількості.

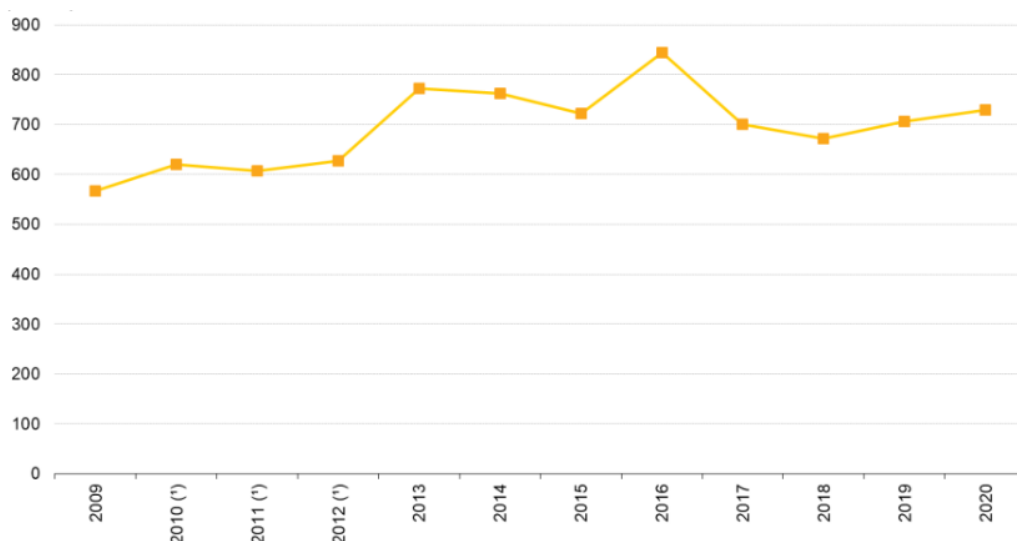

Рис. 2.5. Кількість осіб, які отримали громадянство країни-члена ЄС у 2009–2020 рр., тис. осіб

Джерело: [78]

В Угорщині та Люксембурзі більшість нових громадянств (відповідно 67% та 63%) було надано громадянам іншої країни-члена ЄС. У випадку Люксембургу громадяни Португалії становили найбільшу частку в загальній кількості громадян ЄС (33%), за ними йшли громадяни Франції (22%), Бельгії (11%), Італії (8%) та Німеччини (8%). В Угорщині найбільше громадян ЄС, які отримували угорське громадянство, були румуни (75%) проти 17% словаків - другої за чисельністю групи.

У 2020 р. марокканці були найбільшою групою серед нових громадян ЄС (68900 осіб, з яких 86% отримали громадянство Іспанії, Італії чи Франції), за ними йшли сирійці (50200 осіб, з них 80% - отримали громадянство Швеції чи Нідерландів), албанці (40500 осіб, з них 69% отримали громадянство Італії), румуни (28700 осіб, з яких 61% отримали громадянство Італії чи Німеччини), бразильці (24100 осіб, з яких 72% отримали громадянство Португалії чи Італії), турки (23700 осіб, з яких 66% отримали громадянство Німеччина чи Франція), українці (18100 осіб, з яких 72 % отримали громадянство Польщі, Німеччини, Італії, Іспанії чи Португалії), індійці (16400 осіб, з них 60% отримали громадянство Італії, Німеччини чи Нідерландів), пакистанці (16000 осіб, з яких 63% отримали громадянство Італії чи Іспанії), британці (16000 осіб, з них 60% отримали громадянство Німеччини, Франції чи Швеції) [78].

Загальна кількість наданих громадянств змінилася для деяких іммігрантів за країнами походження, які входили до п'ятірки лідерів у 2020 чи 2019 роках. Таким чином, загальна кількість отриманих громадянств для британців зменшилася на 46% (з 29 800 у 2019 р. до 16 000 у 2020 р.), турків на 17% (з 28 600 у 2019 р. до 23 700 у 2020 р.) та албанців на 3% (з 41 700 у 2019 р. до 40 500 у 2020 р.), зросла для сирійців на 72% (з 29 100 у 2019 р. до 50 200 у 2020 р.), румунів на 8% (з 26 600 у 2019 р. до 28 700 у 2020 р.) і марокканців на 3% (з 66 800 у 2019 р. до 68 900 у 2020 р.), тоді як для бразильців він залишився стабільним. У 2020 р. румуни та бразильці витіснили британців і турків у першій п'ятірці громадян походження [78].

Отже, аналіз основних тенденцій міграційних процесів в країнах ЄС підтверджують, що відносно сприятлива економічна ситуація та політична стабільність є факторами, які приваблюють іммігрантів до країн Європейського Союзу. При цьому іммігранти надають перевагу країнам ЄС з високим рівнем економічного розвитку, про що свідчить лідерство Німеччини за чисельністю прибулих громадян з інших країн. Прибуття молодших за віком осіб з-за меж ЄС порівняно з віком внутрішніх мігрантів в ЄС та їх активне працевлаштування сприяють вирішенню демографічних проблем та зайнятості в непрестижних секторах економіки.

2.2. Принципи та засади спільної політики ЄС щодо імміграції

Постійний розвиток та інтеграція європейської міграційної політики залишається ключовим пріоритетом для подолання викликів і використання можливостей, які надає міграція в усьому світі. Лібералізація пересування людей і скасування прикордонного контролю між державами, які підписали Шенгенську угоду в 1985 р., призвели до необхідності координації імміграційної політики всередині Співтовариства. Крім того, сама Шенгенська угода пропонує великі можливості для співпраці у сфері внутрішньої безпеки: наприклад, обмін інформацією в рамках Шенгенської інформаційної системи, переслідування злочинців, які втікають, поліцією різних країн [80]. Важливим питанням міграційної політики є надання короткострокових віз (до 90 днів перебування) громадянам країн, які не входять до ЄС. Візова система фактично є методом попереднього відбору, який ускладнює в'їзд небажаних іммігрантів до Європи. Адже подача документів на візу передбачає перевірку персональних даних заявника та їх порівняння з Шенгенської інформаційною системою, яка ідентифікує громадян третіх країн, яким заборонено в'їзд до ЄС.

Ще одним поштовхом для розвитку спільної міграційної політики ЄС стало підписання в 1986 р. Єдиного європейського акту, який передбачав створення внутрішнього ринку в Європейському економічному співтоваристві, що означало необхідність забезпечення вільного пересування людей. Після

підписання Акту було створено дві важливі групи, які займаються питаннями міграції, щоб підтримувати зусилля зі створення внутрішнього ринку. Це були: спеціальна група з питань імміграції, створена в 1986 р., і Група Родос (група координаторів з питань вільного пересування осіб), створена в 1988 р. [80, с. 60]. Перший - особливо важливий, оскільки в його роботі брали участь представники Єврокомісії.

Спеціальна група з імміграції розробила Конвенцію про визначення держави-члена, відповідальної за розгляд заяв про надання притулку, яка була підписана в 1990 році. Дублінська конвенція набула чинності 1 вересня 1997 р. і запровадила процедури вирішення проблеми «туризму притулку». Відповідно до цих положень усі заяви про надання притулку для однієї особи, зареєстрованої в різних країнах Європейського Союзу, повинні були розглядатися лише одним членом. держава - наприклад, це місце, де заявник спочатку їхав або де законно проживають його родичі. Рішення про надання притулку чи відмова в цій країні є дійсним у всіх державах-членах.

Підписання Дублінської конвенції стало важливим кроком у формуванні міграційної політики Європейських Співтовариств, а згодом і ЄС, і її метою було обмеження припливу іммігрантів, які звертаються за статусом біженця та відповідними соціальними виплатами. У наступні роки були й інші спроби створити більш обмежувальну міграційну політику.

Після набрання чинності Маастрихтським договором (Договір про Європейський Союз) у 1993 році Рада Європейського Союзу отримала певні повноваження у сфері візової політики. Найважливішою з них на сьогодні є можливість визначати перелік країн, громадяни яких повинні мати візи під час перетину зовнішніх кордонів ЄС. Це важливий інструмент як міграційної, так і зовнішньої політики ЄС і залежить від відносин Союзу з конкретними країнами.

Питання, що становлять спільний інтерес для держав-членів у Договорі про Європейський Союз, включають, серед іншого, політику надання притулку, контроль зовнішніх кордонів ЄС та імміграційну політику. В останньому

випадку визначено такі сфери співпраці: правила в'їзду, проживання та роботи громадян третіх країн в ЄС, а також право на возз'єднання сім'ї та боротьбу з нелегальною міграцією.

Відповідно до Маастрихтського договору імміграційна політика ЄС була поміщена в третій стовп (поліцейська та судова співпраця у кримінальних справах), а не в перший стовп (політика співтовариства), що дозволило державам-членам ефективніше координувати національну міграційну політику без ризику втрати контролю [80, с. 61]. Однак після набрання чинності Амстердамським договором у 1999 році ситуація змінилася: «питання проживання та депортації нелегальних мігрантів підпали під юрисдикцію ЄС-11» [81]. Це свідчить про те, наскільки важливою була тоді координація протидії напливу нелегальної імміграції на рівні ЄС. Держави-члени очікують централізованого управління імміграцією та запровадження обмежень зверху вниз. Проте інституції ЄС прийняли багато дивовижних рішень щодо часткової лібералізації імміграційної політики та розширення прав іммігрантів.

Послідовні ініціативи держав-членів, спрямовані на боротьбу з нелегальною міграцією в межах Європейського Союзу та встановлення спільних процедур для перевірки заяв про надання притулку. Програма Тампере, прийнята на Європейській Раді 1999 р., визначила чотири основні пріоритети роботи Європейської Комісії у сфері міграційної політики: (1) посилення співпраці з країнами походження іммігрантів; (2) спільна політика надання притулку; (3) розробка процедур гідного поводження з громадянами третіх країн; (4) управління міграційними потоками для посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС [82]. Проте, намагаючись реалізувати цю програму, країни-члени демонстрували інші наміри, ніж Європейська комісія. Національна влада вимагала більшого контролю, тоді як представники Комісії більше думали про «розвиток діалогу, співпраці та партнерства» з країнами походження іммігрантів [83, с. 41].

У листопаді 2004 року Європейською Радою було схвалено Гаазьку програму [84], в якій важливою була не лише боротьба з нелегальною

імміграцією та торгівлею людьми, а й легальна міграція кваліфікованих спеціалістів, що сприяє розвитку науково-обґрунтованої економіки. У січні 2005 р. Єврокомісія видала т. зв. Зелена книга [85] про планування та управління трудовою міграцією в Європейському Союзі. Документ закликав до кращого просування та координації спільної імміграційної політики, включаючи визначення єдиних стандартів для в'їзду економічних іммігрантів (тобто надання їм довгострокових віз і дозволів на проживання). У вересні 2005 року Європейська комісія опублікувала повідомлення COM (2005) 389 про інтеграцію іммігрантів та їхнє ширше працевлаштування.

У другій половині 2008 р. проблема нелегальної імміграції опинилася в центрі уваги французького головування в Раді ЄС. Створено спеціальну робочу групу (так звану G-6) з міністрів внутрішніх справ Франції, Німеччини, Великої Британії, Іспанії, Італії та Польщі. Результатом їхніх обговорень став Європейський пакт про міграцію та притулок у жовтні 2008 року. Він включав заходи, спрямовані на припинення масової амністії для нелегальних іммігрантів, посилення контролю на зовнішніх кордонах Європейського Союзу та видворення нелегальних іммігрантів (переважно зі Східної Європи та Африки) до країн їхнього походження [86].

Спрямованість на більш обмежувальну імміграційну політику помітно на правовому та інституційному рівні ЄС. Проведений аналіз показує, що останніми роками питання зовнішньої міграції до Європейського Союзу сприймається в контексті обмеження та контролю цього явища. Дослідження показали, що розвиток міграційної політики Європейського Союзу має свою внутрішню динаміку, яка не завжди відповідала цілям держав-членів. Проблема міграції увійшла до порядку денного ЄС внаслідок динаміки, характерної для процесу інтеграції. Інтеграція в одній проблемній сфері відкриває нові виклики, раніше несподівані в інших сферах [80, с. 64]. Проблеми, що виникли, були враховані у співпраці в рамках ЄС, а інститути ЄС фактично розширили сферу своїх повноважень, у тому числі у сфері міграції.

Європейський парламент став головним прихильником лібералізації імміграційної політики ЄС. Згідно з дослідженням Саймона Хікса та Абдула Нури щодо голосування депутатів щодо імміграційного законодавства в 1999–2004 роках, більшість із них віддавали перевагу рішенням, які принесуть користь іммігрантам та їхнім родинам. Проте на рівні Ради ЄС законодавчі поправки, запропоновані парламентом, були «згладжені» прихильниками обмеження імміграції [87].

З моменту загострення міграційної кризи в 2015 році Європейський Союз успішно впроваджує заходи, які допомагають йому контролювати зовнішні кордони та приплив іммігрантів. «У результаті кількість нелегальних людей, які прибувають до ЄС, скоротилася більш ніж на 90%. ЄС та його держави-члени активізують зусилля з розробки ефективної, гуманної та безпечної європейської міграційної політики» [88].

Інтеграція негромадян ЄС (громадян третіх країн), які легально проживають у державах-членах ЄС, набула важливості в європейському порядку денному в останні роки. Загальні базові принципи політики інтеграції іммігрантів, які були прийняті Радою з питань юстиції та внутрішніх справ у листопаді 2004 року та підтверджені у 2014 році, формують основу політичної співпраці ЄС щодо інтеграції. Вони також є основою для держав-членів для оцінки власних зусиль. Вони включають основні аспекти процесу інтеграції, включаючи працевлаштування, освіту, доступ до установ, товарів і послуг, а також до суспільства в цілому. Найголовніше те, що спільні базові принципи визначають інтеграцію як двосторонній процес взаємного пристосування всіх мігрантів і жителів держав-членів ЄС.

У липні 2011 року Європейська комісія запропонувала європейський порядок денний для інтеграції громадян третіх країн, зосередивши увагу на діях, спрямованих на розширення економічної, соціальної, культурної та політичної участі мігрантів і наголошуючи на місцевих діях. Цей новий порядок денний висвітлює виклики, які необхідно вирішити, якщо ЄС хоче повною мірою скористатися потенціалом міграції та цінністю різноманітності.

7 червня 2016 року Єврокомісія прийняла план дій щодо інтеграції громадян третіх країн. План забезпечує комплексну основу для підтримки зусиль держав-членів ЄС у розробці та зміцненні їх інтеграційної політики та описує конкретні заходи, які Комісія запровадить у цьому відношенні. Незважаючи на те, що він стосується всіх громадян ЄС (громадян третіх країн) у ЄС, він містить дії щодо вирішення конкретних проблем, з якими стикаються біженці. План включає дії в усіх сферах політики, які мають вирішальне значення для інтеграції:

- заходи перед виїздом і прибуттям, включаючи дії з підготовки мігрантів і місцевих громад до процесу інтеграції;
- освіта, включаючи дії щодо сприяння мовній підготовці, участі дітей-мігрантів у дошкільній освіті та догляді, підготовці вчителів та громадянській освіті;
- працевлаштування та професійна підготовка, включаючи заходи для сприяння ранній інтеграції на ринок праці та підприємницькій діяльності мігрантів;
- доступ до основних послуг, таких як житло та охорона здоров'я;
- активна участь і соціальна інтеграція, включаючи дії для підтримки обміну з приймаючим суспільством, участь мігрантів у культурному житті та боротьбу з дискримінацією.

23 вересня 2020 року Європейська комісія представила новий пакт про міграцію та притулок. Цей пакт передбачає комплексний підхід, який об'єднує політику у сферах міграції, надання притулку, інтеграції та управління кордонами, визнаючи, що загальна ефективність залежить від прогресу на всіх фронтах. Це створює швидші, безперервні міграційні процеси та ефективніше управління міграційною та прикордонною політикою, що підтримується сучасними ІТ-системами та більш ефективними агентствами. Він спрямований на зменшення кількості небезпечних і нерегулярних маршрутів і сприяння стійким і безпечним законним шляхам для тих, хто потребує захисту. Це

відображає реальність того, що більшість мігрантів прибувають до ЄС легальними каналами, які мають краще відповідати потребам ринку праці ЄС.

У 2015 р. внаслідок, зокрема, «арабської весни» та війни в Сирії кількість нелегальної міграції до Європейського Союзу раптово зросла більш ніж у 10 разів. Близько 2 мільйонів прибулих в'їхали до країн ЄС, що призвело до міграційної кризи із серйозними політичними та соціальними наслідками. З 2017 р. кількість іммігрантів значно зменшилася. У 2019 р. 140 тис. нелегальних іммігрантів, у 2020 р. – така ж кількість. Однак Європейський Союз досі не впорався з наслідками міграційної кризи 2015-2016 років. Саме тому у вересні 2020 р. Єврокомісія представила проект нового пакту про міграцію та притулок. Зараз із цього приводу ведуться широкі політичні та суспільні консультації.

Крім того, 24 листопада 2020 р. Європейська комісія представила новий план дій ЄС щодо інтеграції та інклюзії (2021-2027). Цей план є однією з ініціатив, що завершують новий пакт про міграцію та притулок, і він передбачає такі напрями:

- інклюзія для всіх, визнання інтеграції як двостороннього процесу;
- адресна підтримка на всіх етапах інтеграції;
- інтеграція гендерних та антидискримінаційних пріоритетів;
- партнерство з державами-членами, місцевими та регіональними органами влади, громадянським суспільством, соціальними та економічними партнерами, роботодавцями, благодійними організаціями та фондами;
- використання нових технологій та цифрових інструментів;
- найкраще використання фінансування ЄС [89].

Новий план базується на досягненнях плану дій 2016 р. та пропонує нові дії та міцнішу структуру для сприяння інтеграції та інклюзії, зосереджуючись на основних моментах успішної інтеграції та інклюзії в приймаюче суспільство: освіта та навчання, працевлаштування та навички, здоров'я та житло.

Новий Пакт ЄС спрямований на регулювання чотирьох проблемних сфер, де досі не було чітких правил.

1. Значно скоротити нелегальну міграцію до ЄС сухопутним і морським транспортом. Йдеться як про ущільнення зовнішнього кордону ЄС (у тому числі шляхом боротьби з контрабандою чи співпрацю прикордонників сусідніх країн), так і про запобігання смертельним випадкам (за перші 5 місяців 2021 р. в Середземному морі потонуло 800 осіб).

2. Більш ефективні та швидші процедури надання притулку для осіб, що його потребують, включаючи й дітей без супроводу.

3. Швидка перевірка нелегальних мігрантів та організація повернення осіб, які не отримали притулку. Статистика показує, що приблизно 1/3 – це біженці, а 2/3 – економічні мігранти. Щорічно близько півмільйона людей отримують негативне рішення про перебування на території ЄС, але лише 1/3 з них реально повертаються до своїх країн – у т. ч. через відсутність угод про реадмісію або бажання країн походження прийняти їх назад.

4. Запровадження механізму солідарності між державами-членами ЄС, заснованого на гнучкості. Кожна країна брала б участь у спільному вирішенні проблеми мігрантів, але форма залучення була б різноманітною (гнучкість): від прийняття певної кількості прибулих на свою територію та інтеграції їх у місцеву громаду до прийняття організаційної та фінансової відповідальності за повернення людей, яким було відмовлено в праві перебування в ЄС, до країн походження.

Пандемія зменшила масштаби міграції до Європи, але водночас значно перешкодила політичним консультаціям щодо пропозиції Європейської Комісії, особливо прямим переговорам із державами-членами. Процес нарешті почався і Європарламент також обговорює пакт.

Зміна політики ЄС щодо міграції та надання притулку вимагає більшої співпраці з країнами, громадяни яких мігрують до Європи, та з країнами транзиту. У Європейській Комісії вважають, що всім їм також потрібно допомогти впоратися з міграційними проблемами, захистити їхні кордони та боротися з групами контрабандистів. Гуманітарні організації, у свою чергу, побоюються, що рішення, запропоновані Єврокомісією, стосуються великих

конгломератів людей, але можуть втратити права осіб, які впливають з міжнародних угод.

Водночас, європейські політики усвідомлюють, що неможливо обмежити міграцію, якщо не запобігти її причинам, оскільки країни ЄС й надалі залишатимуться пунктом призначення для міграції людей з Африки та Азії, які втікають від конфліктів або шукають кращого життя та роботи. Це вимагає співпраці з сусідніми країнами та міжнародними організаціями, а також створення постійних механізмів зменшення економічної нерівності у світі та запобігання кліматичній катастрофі.

2.3. Війна в Україні як чинник трансформації міграційних потоків в країнах ЄС

Із самого початку російської агресії країни-сусіди ЄС з Україною відкрили свої кордони для біженців, створивши спеціальні пункти прийому, які надають необхідну правову та логістичну інформацію українською мовою. Ключову роль у наданні гуманітарної допомоги в перші дні вторгнення відіграли неурядові організації та органи місцевого самоврядування, що діють у країнах ЄС. Мобілізація суспільства приймаючих країн виявилася безпрецедентною. І поляки, і румуни, і угорці, і словаки, а також представники української меншини, що проживають в цих країнах, організувалися для надання тимчасової підтримки українським біженцям.

У перші два тижні від початку війни найбільше біженців прибуло до Польщі – понад 1,8 млн осіб. Значно менше перетнули кордон інших сусідніх з Україною країн ЄС: Угорщини – 272 тис., Словаччини – 213 тис., Румунії – 467 тис. Через два тижні після початку агресії зростання міграційного потоку спостерігалось у Німеччині – близько 120 тис. осіб, Чехії - 100 тис. осіб, Болгарії - понад 40 тис. осіб, Італії - 17 тис. осіб. Для багатьох біженців Молдова виявилася транзитною державою, кордони якої з 24 лютого по 15 березня перетнули 344 тис. біженців з України, більшість з яких (понад 200 тис.) згодом продовжили шлях до ЄС [90].

Інституції ЄС та окремих країн-членів ЄС дуже швидко відреагували на зростання міграційного потоку за рахунок мільйонів українських біженців після початку нового етапу війни Росії проти України, які тікали від обстрілів, бомбардувань та окупації ворогом українських населених пунктів. З 4 березня 2022 року ЄС вирішив запровадити систему тимчасового захисту, механізм якої спрямований на зменшення тиску на національні системи надання притулку та надання можливості переміщеним особам користуватися узгодженими правами в ЄС. Ці права включають: право на проживання, доступ до ринку праці та проживання, медичну допомогу, доступ дітей до освіти [91].

Тимчасовий захист є надзвичайним механізмом, який застосовується у випадку масового припливу переселенців, і призначений для надання негайного та колективного захисту переміщеним особам, які не можуть повернутися до своєї країни походження. Для фінансового забезпечення реалізації заходів в межах механізму тимчасового захисту було здійснено певні інституційні зміни.

Внаслідок війни в Україні та зростання потоку українських біженців «Європейський Союз уперше ввів у дію директиву про тимчасовий захист, за якою українці мають право жити, працювати і отримувати допомогу в 26 із 27 країн – членів ЄС. Їм не треба буде проходити затяжний і непевний процес подання документів на отримання притулку, який довелося проходити біженцям у період міграційної кризи у 2015 р., або жити у таборах для біженців, як шукачі притулку з країн Африки та Середнього Сходу» [92].

Агресія військ Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 р., спричинила найбільші переміщення біженців у Європі з часів Другої світової війни та одразу після її закінчення. Кількість біженців з України швидко перевищила кількість людей, які шукали правового захисту та можливості потрапити до Європейського Союзу з середини попереднього десятиліття, під час міграційної кризи.

У 2015-2016 роках, в результаті міграційної кризи, в ЄС було зареєстровано 2383,7 тис. клопотань про надання притулку, але не всі вони були розглянуті позитивно (під час фази «стабілізації» кризи у 2017-2021 рр.

було прийнято ще 2747,8 тис. клопотань, знову ж таки переважна більшість від громадян Іраку, Сирії та Афганістан і африканських країн [93]). Водночас, згідно зі звітом ООН від 16 березня, лише за три тижні війни з України залишили 3,3 млн. біженців, а ще 6,5 млн. стали внутрішньо переміщеними особами, переважно в її західній частині (разом вони становили 23% населення нашої країни) [94].

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, упродовж місяця воєнних дій (з 24.02 по 24.03.2022 р) в країнах, що мають спільний кордон з Україною, було зареєстровано приплив майже 3 млн. 726 тис. біженців (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Потік біженців з України до сусідніх країн (24.02.-24.03.2022)

Країна	Кількість біженців, осіб	Частка в загальній чисельності біженців з України, %
Польща	2206119	59,21
Румунія	572754	15,37
Молдова	376748	10,11
Угорщина	336701	9,04
Російська Федерація	271254	7,28
Словаччина	263939	7,08
Білорусь	6341	0,17
Разом	3725806	100

Джерело: [95, с. 4]

Дані представлені в таблиці 2.2 є неповними, оскільки вони не враховують кількість біженців, які перетнули кордон України з 2014 р. після анексії Криму та початку воєнних дій на Донбасі (хоча є дані, що безпосередньо перед початком війни, 21-23 лютого 2022 р., до Росії переїхало 117 тис. жителів самопроголошених Донецької та Луганської республік [95]). Також не враховано кількість тих громадян України, які на початок війни перебували за межами країни та вирішили залишитися за кордоном. Крім того, кількість біженців з України постійно зростає, і важко передбачити, коли і на якому рівні воно зупиниться.

Згідно прогнозів ООН очікується, що незабаром в країнах ЄС кількість біженців перевищить 7 млн. осіб [96], що залежить від розвитку подій на фронті. За даними ООН, загалом з 24 лютого Україну покинули понад 10,6 млн. осіб. Станом на серпень 2022 р. в Європі перебуває понад 6,65 млн. біженців з

України, з яких 3,84 млн. осіб отримали тимчасовий захист [Там же]. Ці дані підтверджують, що кількість українських біженців до країн ЄС внаслідок війни в Україні утричі перевищує кількість сирійських біженців, які прибули до Європи у 2015 р. При цьому, країни ЄС прийняли таку велику кількість українських біженців упродовж 6 місяців, тоді як дані про потік сирійських мігрантів – річні. Тому імміграція до країн ЄС з України у 2022 р. вважається найшвидшою порівняно з попередніми хвилями міграції.

У відповідь на гуманітарну кризу ЄС запропонував фінансову підтримку як Україні, так і її сусідам, які найбільше обтяжені міграційним тиском. У березні Єврокомісія повідомила, що на це буде виділено 500 млн. євро з бюджету ЄС. З цієї суми 90 млн. євро вже використано на першочергову гуманітарну допомогу Україні (85 млн. євро) і Молдові (5 млн. євро) [90].

У квітні 2022 р. Рада ЄС прийняла постанову про дію політики згуртування на користь біженців у Європі (CARE). Це дозволяє швидко перекласифікувати та отримати кошти з політики згуртування та забезпечити наявність у приймаючих держав-членів достатніх ресурсів для задоволення зростаючих потреб біженців у житлі, освіті та охороні здоров'я. Крім того, країни-члени можуть отримати фінансування від програми «Підтримки реконструкції згуртованості та європейських територій (REACT-EU)», яка є однією з найбільших пост-демографічних державних інвестиційних програм ЄС. Таким чином, станом на квітень було виділено «17 млрд. євро фінансування ЄС для допомоги біженцям» [91].

Також з метою забезпечення стійкості економік країн-членів ЄС, що приймають українських біженців, було прийняте рішення надати суму до 420 млн євро з невикористаних коштів на внутрішні справи та дозволити державам-членам та іншим державним або приватним донорам робити додаткові внески в рамках Фонду надання притулку, міграції та інтеграції на період 2021-2027 років [97]. Таким чином створено можливість отримати додаткові кошти для прийому людей, які тікають від війни в Україні.

З початку російського вторгнення в Україну в лютому понад 6 мільйонів українців втекли до ЄС, зазначає Reuters із посиланням на дані прикордонного агентства Frontex [98]. Станом на серпень 2022 р. 3,8 мільйона біженців з України користуються тимчасовим захистом або подібними програмами [99].

Подвійні кризи (COVID-19 і війна в Україні) вплинули на процес управління міграцією. Позитивним є те, що пандемія підкреслила той факт, що спільні проблеми потрібно вирішувати глобально, солідарно з усіма націями та народами. З іншого боку, пандемія загострила ставлення до низькокваліфікованих працівників-мігрантів і, можливо, сезонних працівників, а криза в Україні відвернула увагу від мігрантів загалом і біженців із так званих «третіх» країн. Наслідки кризи в Україні відрізняються від наслідків кризи COVID-19 і світової фінансової кризи 2009 року (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Вплив війни в Україні, пандемії COVID-19 і світової фінансової кризи на міграційні потоки в ЄС

Світова фінансова криза 2009р.	Пандемія COVID-19	Війна в Україні
Міграція стосувалася приймаючих країн Півночі	Міграція стосувалася всіх країн	Міграція стосується країн Європи
Зросла кількість міжнародних мігрантів. Кількість нових мігрантів і зворотних мігрантів зменшилася; остання зменшилася більшою мірою	Кількість міжнародних мігрантів зменшилася. Кількість нових мігрантів зменшилася, зворотна міграція зросла, транзитна міграція зросла	Кількість міжнародних мігрантів збільшилася. Збільшилася кількість нових мігрантів, збільшилася кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб
Мігранти розглядалися як конкуренти за робочі місця, антимігрантські настрої були високими	Антимігрантські настрої були дещо послаблені, оскільки мігранти відігравали важливу роль у боротьбі із пандемією (у сфері охорони здоров'я, інформаційних технологій, продуктових магазинах, доставці)	Високий рівень прихильності до українських мігрантів. Швидка підтримка в отриманні тимчасових дозволів на роботу
Утруднений доступ до соціальних послуг чи роботи для мігрантів	Доступ до ринку праці та соціальних виплат (грошові перекази, медичне обслуговування, вакцини)	Майже повний доступ до ринку праці та соціальних виплат (грошові перекази, медичне обслуговування)
Збільшення зворотних грошових переказів мігрантам, які опинилися в безвиході, у країнах Півночі з високим рівнем доходу	Грошові перекази, надіслані транзитним мігрантам у транзитних країнах	Грошові перекази в Україну зростуть, до Середньої Азії – зменшаться
Постраждали всі мігранти та їхні родини	Постраждали всі мігранти та їхні родини	Гендерний вимір: оскільки чоловікам заборонено залишати Україну, біженцями є жінки та діти, які є більш уразливими до торгівлі людьми

Джерело: складено за [100, с. 24]

Про те, що потік біженців з України знизив увагу відповідних державних структур та політиків в країнах ЄС до біженців з Африки та Сходу, свідчить зростання нелегальної міграції. За даними Європейського агентства прикордонної та берегової охорони «тільки в травні 2022 р. кордони Європейського Союзу нелегально перетнули 23,5 тис. осіб, що на 75% більше, ніж у травні минулого року» [101]. В цю статистику не включені біженці з України, які легально потрапляють до країн ЄС. Кількість українців, які прибули до ЄС, оцінюють у близько 5,5 мільйонів. Нелегальні іммігранти найчастіше обирають маршрути через Західні Балкани та Центральне та Східне Середземномор'я. Цим першим шляхом до ЄС користуються переважно мігранти з Сирії та Афганістану, а морським – єгиптяни, тунісці, нігерійці, конголезці та мігранти з Бангладеш.

Хоча мігранти з України виявилися важливою ланкою для економіки Європейського Союзу і їх присутність не є проблемою навіть для противників імміграції, у європейському суспільстві точаться суперечки з приводу різного відношення до мігрантів залежно від країни їх походження. Досвід країн ЄС у подоланні міграційної кризи 2015-2016 р. став підґрунтям для заборони в'їзду афганським мігрантам у 2021 р. Тому політиків, що формують міграційні правила в ЄС, звинувачують у расизмі щодо арабських та африканських іммігрантів та порушенні прав людини [102]. Проте, не расизм обумовлює різне відношення до мігрантів, а причини імміграції, що впливає з базового визначення поняття біженець - особа, яка перетинає кордон сусідньої держави, тікаючи з рідної країни від війни чи тероризму. Тому власне українці, які перетинають кордон сусідніх країн ЄС, є біженцями, а громадяни Сирії можуть вважатися біженцями лише на територіях сусідніх з ним країн.

Цим зумовлені відмінності й у структурі міграційних потоків. У 2015-2016 р. у загальній кількості сирійських іммігрантів в країнах ЄС близько 75% становили чоловіки. Це пояснювалося тим, що жінки і діти залишилися в таборах для біженців, зокрема у Туреччині, очікуючи на можливість об'єднання

з своїми родичами, які мають отримати притулок в країні ЄС [103]. У загальній кількості біженців з України, які прибули до країн ЄС, переважають жінки (86%), з яких 49% мають вищу освіту [104]. В загальному потоці українських біженців переважали працівники освіти (12%), торгівлі (12%), медичної сфери (6%), готельного і ресторанного бізнесу (4%), будівельники (4%) [Там же]. Причому, на відміну від сирійських біженців, переважна більшість яких не мала роботи в своїй країні, серед українських біженців 73% були зайнятими в Україні, 12% становили особи пенсійного віку, 8% - домогосподарки, 1% - студенти і лише 5% - безробітні.

З огляду на це, можна припустити, що після закінчення війни більшість біженців повернеться в Україну. Причиною повернення також може стати неможливість працевлаштуватися в країні ЄС, оскільки, як було показано у підрозділі 2.1, в сфері освіти та охорони здоров'я можливість знайти роботу для іммігрантів є меншою, ніж для громадян ЄС, що обумовлено вимогою знання мови країни перебування. Перспективи залишитися в країнах ЄС мають будівельники, працівники робітничих професій та хатні робітниці.

Проте, у випадку довготривалих бойових дій та подальшого збільшення кількості біженців існує загроза загострення економічної кризи через надмірне навантаження на бюджети приймаючих країн, зростання робочої сили та підвищення конкуренції на ринку праці. Внаслідок цього ставлення громадян ЄС до українських біженців може погіршитися, що призведе до прийняття відповідних урядових рішень щодо зменшення соціальних виплат та пільг, результатом чого стане переміщення українських біженців до інших країн ЄС, європейських країн або повернення в Україну.

Висновки до розділу

1. Щорічно близько 3 млн. осіб легально іммігрують до ЄС і отримують право на проживання. Більшість із них – люди, які створюють сім'ї з громадянами ЄС. Більше мільйона приїжджають для роботи та досліджень. Водночас близько 1-1,5 мільйона людей щороку залишають Європу з подібних

причин: сім'я, робота, навчання та дослідження. Позитивне сальдо міграції означає щорічне зростання населення в ЄС приблизно на 2 млн осіб. Приплив іммігрантів певною мірою вирішує проблему старіння населення в європейських країнах, тому 600-700 тис. осіб щороку отримують громадянство ЄС.

2. Відносно сприятлива економічна ситуація та політична стабільність є основними факторами, які приваблюють іммігрантів до країн Європейського Союзу. Переважна кількість європейських країн мають розвинені інституції, які забезпечують правовий і соціальний захист. До таких інститутів належать легальний захист зайнятості, мінімальна заробітна плата, різні види пільг, що приваблюють жителів менш розвинених країн. Крім того, багато європейських країн підписали Женевську конвенцію, яка накладає зобов'язання надавати притулок людям, які є біженцями та тікають із рідної країни від війни чи переслідувань.

3. Еволюція міграційної політики в ЄС характеризується зміщенням пріоритетів від співпраці у сфері безпеки та боротьби з нелегальною імміграцією до координації національної політики в сфері міграції. Окремі держави-члени стикаються з серйозними економічними та соціальними проблемами через старіння населення, необхідність реформування системи пенсійного та соціального забезпечення, пандемію COVID-19 та міграційну кризу. У 21 столітті основні напрями міграційної політики ЄС щодо боротьби з нелегальною імміграцією постійно розвиваються, але низька ефективність у цій сфері та проведення інших політик, які опосередковано впливають на імміграцію до ЄС, призвели до серйозної та тривалої міграційної кризи 2015-2017 рр. Найважливішим викликом міграційної політики ЄС за останні роки є управління припливом мігрантів із третіх країн, з метою залучення до ЄС освічених спеціалістів, а також боротьба з нелегальною імміграцією та злочинністю.

4. Війна в Україні істотно змінила міграційні процеси в країнах ЄС. Переміщення біженців з України до країн Європи можна вважати

наймасовішим та найшвидшим порівняно з іншими хвилями імміграції, зокрема сирійською. Завдяки своєчасному інституційному врегулюванню питань, пов'язаних із фінансовим забезпеченням прийому біженців, як на рівні Європейської комісії, так і країн-членів ЄС, куди були спрямовані найбільші потоки біженців, країнам вдалося впоратися з проблемами реєстрації, розміщення та харчування, часткового працевлаштування українців. Потік іммігрантів з України характеризується переважанням жінок у загальній кількості біженців, осіб з вищою освітою, які до початку війни були зайняті переважно у сфері освіти, охорони здоров'я, торгівлі, готельного та ресторанного бізнесу, будівництва.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

3.1. Вплив міграції на економічне зростання країн ЄС

Міграція змінює європейське населення в соціальному, демографічному та економічному відношенні до такої міри, що міграція стала дуже важливим рушійним фактором у цих аспектах. Зокрема, країни Західної Європи (Велика Британія, Франція, Нідерланди, Німеччина, Іспанія, Португалія, Бельгія, Австрія, Швейцарія та Італія) спостерігали значне зростання рівня міграції після Другої світової війни [105]. У сучасному світі ці країни мають значну кількість населення як європейського, так і неєвропейського походження.

Економічне значення імміграції для країни перебування можна розглядати як у мікро-, так і в макроекономічному плані. У першому важливо проаналізувати переваги чи втрати, спричинені припливом іммігрантів та їх рівномірним розподілом між усіма учасниками ринку, тоді як макроекономічний підхід вимагає аналізу ВВП і заробітків усіх працівників. Те, чи буде економічний ефект для приймаючої країни позитивним чи негативним, залежить від поєднання професійних і соціальних навичок іммігрантів і членів приймаючого суспільства, а також від того, чи хочуть економічні суб'єкти змінюватися таким чином, щоб розміщення іммігрантів стало можливим [106].

Економісти вважають, що приплив людей з вищою освітою принесе більшу вигоду економіці, оскільки, ймовірно, зміниться розподіл доходів на користь жителів, тоді як приплив людей без освіти може мати протилежний ефект. Імміграція може бути способом для підприємців подолати брак робочої сили [107]. Збільшення пропозиції праці стримує зростання заробітної плати та інфляцію.

Як було показано у підрозділі 1.2, серед позитивних ефектів імміграції найбільш важливим є зростання ВВП приймаючої країни за рахунок насичення ринку праці дешевшою робочою силою, а також зростання споживчого попиту. Відповідно, можна припустити, що збільшення чисельності іммігрантів

обумовлює пришвидшення економічного зростання в приймаючій країні. Проте, порівнюючи динаміку економічного зростання за показником індексу зміни ВВП країн ЄС-27 відносно 2010 р. та динаміку кількості іммігрантів, які прибували щороку до ЄС з третіх країн (рис. 3.1), можемо зробити висновок, що пряма залежність між цими показниками не простежується. По-перше, упродовж 2013-2015 рр. відбувалося стрімке зростання імміграційного потоку, а індекс ВВП зростав дуже повільними темпами. Водночас, подальше сповільнення темпів прибуття мігрантів (у 2016-2017 рр.) супроводжувалося більш швидкими, порівняно з попереднім періодом, темпами зміни індексу ВВП. Певною мірою таку розбіжність можна пояснити певним часовим лагом, яке необхідне для оформлення законного перебування іммігрантів на території країни-члена ЄС, вивчення мігрантами мови, перекваліфікації чи просто пошуку роботи.

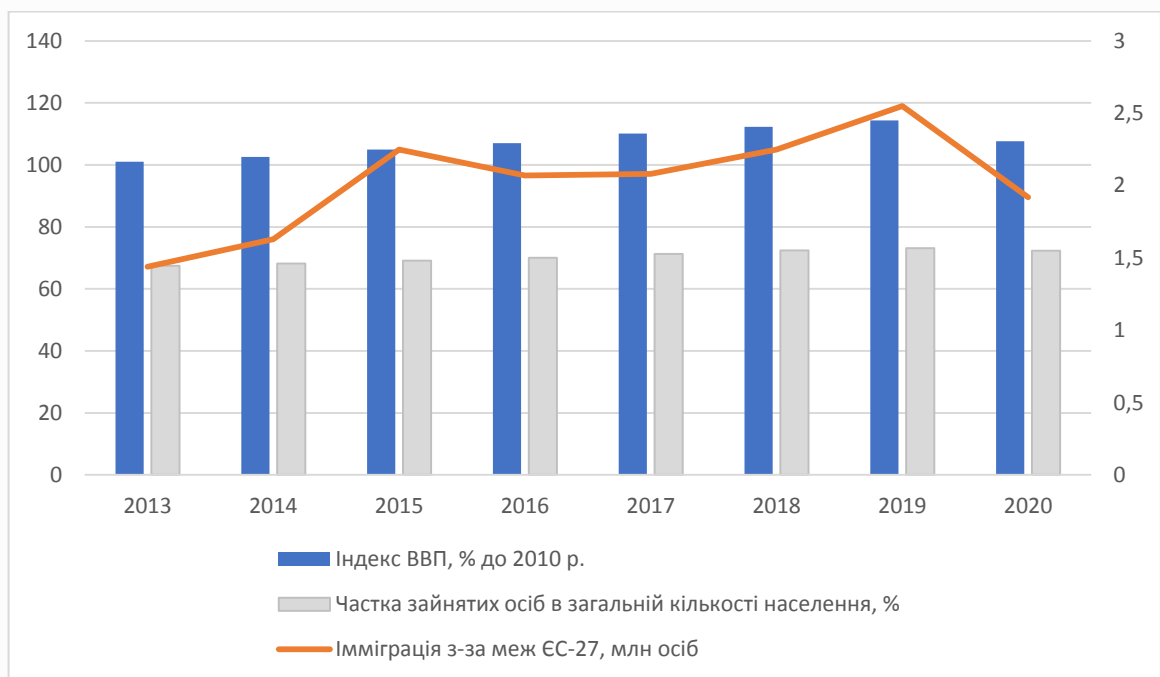

Рис. 3.1. Динаміка показників економічного зростання, прибуття іммігрантів та рівня зайнятості в країнах ЄС-27 у 2013-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [108; 109]

По-друге, у 2020 р. спостерігалось істотне зниження індексу ВВП та кількості мігрантів, причому головним чинником негативної тенденції цих двох показників стали обмеження пересування осіб через кордони багатьох країн та

сповільнення економічної діяльності внаслідок поширення пандемії COVID-19. Також звернемо увагу, що істотне зростання кількості іммігрантів упродовж 2015-2019 рр. не мало значного впливу на рівень зайнятості населення. Проте, саме в роки пікових імміграційних потоків (2,25 млн. осіб у 2015 р. та 2,55 млн. осіб у 2019 р.) рівень зайнятості також збільшувався – до 69,1% та 73,1% відповідно. Водночас, упродовж 2016-2017 рр., коли відбулося зменшення кількості мігрантів до 2,07 та 2,08 млн. осіб, рівень зайнятості продовжував зростати – відповідно до 70,1% та 71,3%.

Як показує аналіз статистичних даних, прибуття іммігрантів до приймаючої країни ще не можна розглядати як фактор економічного зростання, оскільки мігранти формують лише певний потенціал робочої сили. Для використання цього потенціалу в економіці приймаючої країни необхідно легалізувати іммігранта через надання йому права на перебування та працевлаштування. Ці процедури потребують певного часу, що обумовлює здійснення відповідних витрат з бюджету на їх проходження та виплату соціальної допомоги мігрантам.

З точки зору економічного зростання та зменшення навантаження на фонд соціальних виплат важливим чинником є зайнятість іммігранта, тобто його освіта та кваліфікація, що визначають також спроможність працевлаштуватися відповідно до професійних навичок. Отже, для перевірки впливу імміграції на економіку країн ЄС-27 необхідно враховувати не лише загальну чисельність іммігрантів, але і їхню зайнятість. Зокрема, динаміка кількості зайнятих мігрантів працездатного віку повторює тенденції зміни кількості дозволів на проживання, виданих іммігрантам, метою приїзду яких до ЄС було працевлаштування (рис. 3.2). Це означає, що іммігранти, які декларують метою свого приїзду роботу, практично відразу починають працювати і робити внесок у економічне зростання приймаючої країни. Крім того, тенденції зміни кількості дозволів на проживання для роботи в країні ЄС та кількості зайнятих мігрантів працездатного віку є подібними до динаміки обсягів ВВП країн ЄС-27, розрахованих у цінах 2010 р.

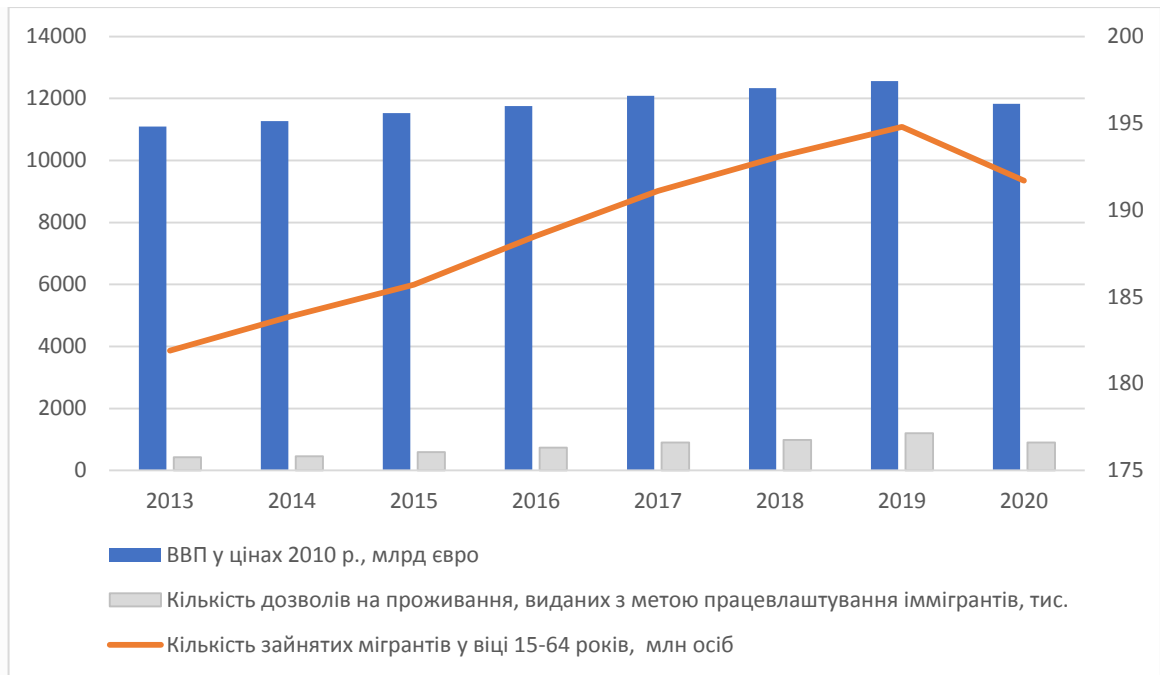

Рис. 3.2. Динаміка показників економічного зростання, прибуття іммігрантів та рівня зайнятості мігрантів в країнах ЄС-27 у 2013-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [109; 110; 111]

Зіставлення динаміки показників зайнятості іммігрантів, кількість виданих дозволів на проживання у зв'язку з приїздом на роботу та обсягу ВВП дозволяє припустити наявність кореляції між цими показниками. Тому для перевірки нашого припущення впливу зайнятості іммігрантів на економічне зростання приймаючої країни проведемо регресійний аналіз. Вектор залежної змінної будемо описувати за допомогою показників, які характеризують економічне зростання країн ЄС-27 у 2012-2021 рр. (табл. 3.1) і у моделі регресії будуть позначені наступним чином:

- *GDP_fact* - ВВП у фактичних цінах;
- *Index_GDP* - індекс ВВП, % до 2010 р.;
- *GDP* - ВВП у цінах 2010 р.

Вектор незалежної змінної включає показники, що характеризують зайнятість іммігрантів:

- *Empl_migr* - кількість зайнятих іммігрантів у віці 15-64 років;
- *Permits_empl* - кількість дозволів на проживання, виданих мігрантам з метою працевлаштування.

Таблиця 3.1

Вхідні дані для оцінки впливу зайнятості іммігрантів на економічне зростання країн ЄС-27 у 2012-2021 рр.

Рік	Залежна змінна			Незалежна змінна	
	ВВП у фактичних цінах, млрд євро	Індекс ВВП, % до 2010 р.	ВВП у цінах 2010 р., млрд євро	Кількість зайнятих мігрантів у віці 15-64 років, млн осіб	Кількість дозволів на проживання, вперше виданих мігрантам з метою працевлаштування
2012	11391,9	101,082	11099,1	182,7	393719
2013	11520,2	101,038	11094,3	181,9	425662
2014	11784	102,621	11268,1	183,9	456599
2015	12214,8	104,957	11524,6	185,7	589552
2016	12552,6	107,063	11755,9	188,5	737478
2017	13076,8	110,076	12086,7	191,1	905330
2018	13532,1	112,339	12335,2	193,1	983742
2019	14016,5	114,393	12560,7	194,8	1197786
2020	13411,8	107,677	11823,3	191,7	904078
2021	14475,1	113,441	12456,2	192,9	1333171

Джерело: складено за даними [109; 110; 111]

У результаті регресійного аналізу за допомогою комп'ютерної програми «Statistica 7.0» виявлено міцний безпосередній зв'язок ($R=0,992$) ВВП у фактичних цінах країн ЄС-27 та кількості виданих дозволів на проживання в країні ЄС для працевлаштування (табл. 3.2). Про щільність зв'язку між залежною та незалежною змінною свідчить високе розрахункове значення критерія Фішера (525,9), яке істотно перевищує його табличне значення (1,8). Коефіцієнт детермінації ($R^2=0,985$) показує, що динаміка ВВП у фактичних цінах на 98,5% пояснюється динамікою трудової імміграції в країнах ЄС і лише на 1,5% залежить від інших факторів. Збільшення на 1% кількості вперше виданих дозволів на проживання по причині працевлаштування обумовлює зростання ВВП у фактичних цінах на 0,189% за інших рівних умов.

Дещо менший вплив здійснює зміна кількості вперше виданих дозволів на інші показники економічного зростання, хоча взаємозв'язок залежних змінних з незалежною змінною також є міцним ($R=0,978$) і щільним ($F(1,8)=177,0$). Збільшення незалежної змінної на 1% сприяло зростанню індексу ВВП країн ЄС-27 на 0,104%, такий же вплив спостерігався і на зміну

обсягів ВВП відносно 2010 р. Водночас, в результаті аналізу не було виявлено статистично значущого впливу кількості зайнятих мігрантів працездатного віку на показники економічного зростання країн ЄС-27.

Таблиця 3.2

Взаємозв'язок економічного зростання країн ЄС-27 від кількості іммігрантів

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	<i>GDP_fact</i>	<i>Index_GDP</i>	<i>GDP</i>
Кількість спостережень	10	10	10
Постійна величина	6,893*** (0,111)	3,268*** (0,105)	7,967*** (0,105)
<i>Permits_empl</i>	0,189*** (0,008)	0,104*** (0,007)	0,104*** (0,007)
<i>Empl_migr</i>	-	-	-
R	0,992	0,978	0,978
R ²	0,985	0,956	0,956
F-критерій	F(1,8)=525,9	F(1,8)=177,06	F(1,8)=177,09

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

Показник кількості вперше виданих дозволів на проживання з метою працевлаштування стосується загальної чисельності іммігрантів, як внутрішніх по країнах ЄС, так і з-за меж Європейського Союзу. Тому не можливо точно визначити, яка імміграція має сильніший вплив на економічне зростання країн ЄС (внутрішньо європейська чи з третіх країн).

Результат перевірки впливу щорічної кількості іммігрантів до країн ЄС-27 з третіх країн на показники економічного зростання за період 2012-2021 рр. не виявив статистично значимого зв'язку між залежною та незалежною змінною. Це підтвердило висновок, зроблений нами на основі аналізу динаміки індексу ВВП країн ЄС-27 та кількості іммігрантів, що прибували з третіх країн (див. рис. 3.1). Враховуючи, що зазначені міграційні потоки були сформовані біженцями, які переважно декларували метою свого прибуття до країн ЄС отримання притулку, необхідно дослідити вплив цих міграційних потоків на економічне зростання та стан ринку праці країн ЄС.

Збільшення кількості остаточних рішень про надання притулку біженцям упродовж 2012-2017 рр. з 9590 до 43455 супроводжувалося зростанням індексу ВВП з 101,08% до 110,07% (рис. 3.3). При подальшому зменшенні кількості остаточних рішень про надання притулку з 35535 у 2018 р. до 21595 у 2020 р. спостерігалось зниження індексу ВВП з 112,3% до 107,7% відповідно. Це дозволяє припустити, що існує позитивний зв'язок між кількості остаточних рішень про надання притулку біженцям та зміною ВВП країн-членів ЄС.

Також звернемо увагу на можливу кореляцію між кількістю біженців, що отримали притулок в країнах ЄС, та чисельністю безробітних осіб. Зокрема, збільшення кількості остаточних рішень про надання притулку за період 2012-2017 рр. супроводжувалося зменшенням кількості безробітних осіб з 24034 у 2013 р. до 14503 у 2019 р. У той же час спостерігалось незначне зростання кількості безробітних до 15182 у 2020 р. після зниження кількості виданих остаточних рішень на надання притулку з 31950 у 2019 р. до 21595 у 2020 р. Це дозволяє висловити припущення про наявність зв'язку цих двох змінних, який відображається з певним зміщенням у часі, що обумовлене тривалістю процедури розгляду заявки та прийняття рішення про надання притулку біженцям в країнах ЄС-27.

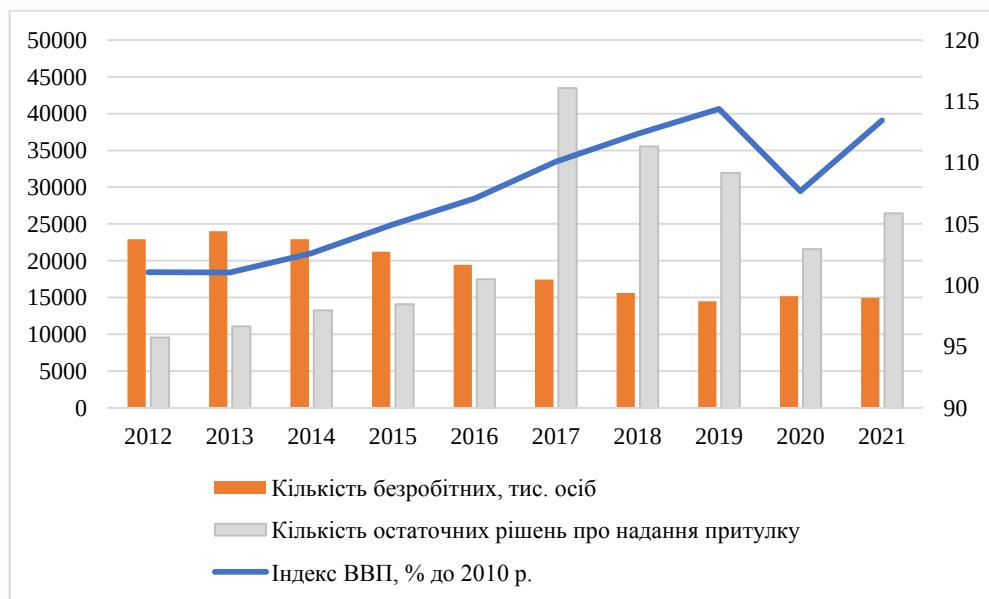

Рис. 3.3. Динаміка показників економічного зростання, безробіття та кількості рішень про надання притулку біженцям в ЄС-27 у 2012-2021 рр.

Джерело: [111; 112; 113]

З метою перевірки нашого припущення впливу кількості біженців, які прибували до країн ЄС-27 на економічне зростання та стан ринку праці проведемо регресійний аналіз. В якості залежної змінної почергово використаємо показники, які характеризують економічне зростання країн ЄС-27 (згідно табл. 3.1) та стану ринку праці у 2012-2021 рр. (табл. 3.3) і позначимо їх наступним чином:

- *Unemployed* – кількість безробітних осіб;
- *Unempl_rate* – рівень безробіття, %.

Вектор незалежної змінної включає показники, що характеризують потік біженців:

- *Asyl_appl* – кількість осіб, які вперше подали заявку на отримання притулку;
- *Decis_asyl* - кількість остаточних рішень про надання притулку біженцям;
- *Empl_migr* - кількість зайнятих іммігрантів у віці 15-64 років (табл. 3.1).

Таблиця 3.3

Вхідні дані для оцінки впливу кількості біженців на стан ринку праці
в країнах ЄС-27 у 2012-2021 рр.

Рік	Залежна змінна		Незалежна змінна	
	Кількість безробітних, тис. осіб	Рівень безробіття, %	Особи, які вперше подали заявку на отримання притулку, тис. осіб	Кількість остаточних рішень про надання притулку
2012	22918	6,9	344,7	9590
2013	24034	7,3	433,9	11080
2014	22939	6,9	594,2	13290
2015	21252	6,4	1282,7	14080
2016	19436	5,9	1221,2	17485
2017	17444	5,3	677,5	43455
2018	15643	4,7	625,6	35535
2019	14503	4,4	698,8	31950
2020	15182	4,6	472,4	21595
2021	14953	4,5	632,3	26440

Джерело: [112;113; 114]

У результаті проведеного аналізу ми побудували модель лінійної регресії впливу показників, що характеризують імміграцію до країн-членів ЄС на стан ринку праці:

$$Unempl_rate = 51,849 - 9,834Empl_migr + 0,063Asyl_appl + 0,100Decis_asyl. \quad (3.1)$$

Дослідження підтвердило наявність міцного зв'язку між рівнем безробіття та показниками імміграції, про що свідчить високе значення коефіцієнта кореляції ($R=0,995$), а F-критерій підтверджує щільність цього зв'язку. Коефіцієнт детермінації ($R^2=0,991$) показує, що рівень безробіття в країнах ЄС-27 упродовж 2012-2021 рр. на 99,1% залежав від зайнятості мігрантів працездатного віку, кількості вперше поданих заявок на отримання притулку та кількості остаточних рішень про надання притулку. Статистична похибка отриманих результатів не перевищує 5%, що свідчить про прийнятність отриманих результатів.

При цьому звернемо увагу, що залежність рівня безробіття від зайнятості іммігрантів є оберненою: збільшення кількості зайнятих іммігрантів на 1% сприяє зниженню рівня безробіття на 9,834%. Водночас, виявлено прямий безпосередній зв'язок залежної змінної з показниками, що характеризують приплив біженців до країн ЄС. Збільшення на 1% кількості вперше поданих заявок на отримання притулку призводить до зростання рівня безробіття на 0,063%, а зростання на 1% кількості виданих рішень про надання притулку обумовлює зростання безробіття на 0,100%. Таким чином, трудові мігранти покращують стан ринку праці в країнах ЄС, оскільки їхньою метою є працевлаштування, а біженці негативно впливають на ринок праці, що пояснюється їхньою метою прибуття до країн ЄС – збереження життя та покращення умов проживання.

В результаті дослідження не виявлено статистично значущого взаємозв'язку показників економічного зростання країн-ЄС з показниками зайнятості мігрантів працездатного віку, кількості вперше поданих заявок на отримання притулку та кількості остаточних рішень про надання притулку. Також відсутня залежність кількості безробітних осіб від зміни кількості

зайнятих мігрантів працездатного віку, кількості вперше поданих заявок на отримання притулку та кількості остаточних рішень про надання притулку.

3.2. Прогнозна оцінка впливу біженців з України на стан ринку праці та економічне зростання країн ЄС

Агресія Росії проти України спровокувала найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. За оцінками ООН, майже 7 млн. мешканців України втекли від війни. Переважна більшість знайшла притулок у межах Європейського Союзу. Фахівці передбачають, що «2,5-3 мільйони українських біженців не повернуться на батьківщину після війни» [115], що пояснюється сприятливим ставленням урядів та населення приймаючих країн до біженців з України, а також кращими умовами працевлаштування і проживання порівняно з тими, що вони мали в рідній країні.

Такий приплив біженців може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на економіку приймаючих країн. Можливості економічного розвитку країн ЄС, що приймають українських біженців, насамперед пов'язуються із вирішенням проблеми недостатнього забезпечення економіки висококваліфікованими кадрами, що виникла в умовах демографічного спаду та нестачі спеціалістів у певних секторах. Безробіття в країнах ЄС минулого року знаходилося на найнижчому рівні за останні 10 років (4,5%), а тому багато підприємств відчують проблему пошуку працівників, що стримує зростання їхньої продуктивності.

Кваліфікація українських біженців є значно вищою, порівняно з рівнем професійної підготовки біженців з Сирії, Афганістану, Лівії чи Еритреї, тому в країнах ЄС є попит на працівників з України. Крім того, важливим чинником є близькість та подібність культури країн ЄС та України, що пришвидшує адаптацію більшості українських біженців до нових умов роботи та проживання. Багато українців, незважаючи на те, що опинилися в новому середовищі, дуже швидко інтегруються в європейське суспільство, приєднуються до української діаспори, працевлаштовуються та винаймають

житло, українські діти відвідують школи, студенти переводяться на навчання до університетів країн ЄС.

Водночас, з огляду на те, що не всі біженці зможуть одразу знайти роботу та житло, приймаючі країни надають їм соціальну підтримку. За оцінками фахівців банку Goldman Sachs, «чотири найбільші країни ЄС витратять близько 0,2% ВВП для фінансової підтримки біженців, за умови, що вони приймуть 4 млн. громадян України», що, своєю чергою, обумовить зростання дефіциту бюджету цих країн на 1,1% від ВВП у 2022 р.» [115]. Ці негативні ефекти від напливу українських біженців можуть бути компенсовані у довгостроковому періоді за рахунок надходження податків, які сплачуватимуть до бюджетів країн ЄС працевлаштовані біженці з України.

Проте, на даний час складно оцінити, яка частина біженців зможе працевлаштуватися, оскільки країни ЄС найбільше потребують кваліфікованих працівників в робітничих професіях, а більшість українських біженців – це жінки з дітьми, що часто перешкоджає їхньому працевлаштуванню. Наприклад, станом на червень 2022 р. «у Польщі із 1 млн. 100 тис. біженців з України, що зареєструвалися у системі PESEL, знайшли роботу понад 200 тис. осіб» [116]. У Німеччині з 900 тис. українських біженців «близько половини зареєструвалися в агенції зайнятості, хоча немає даних про те, скільки з них справді знайшли роботу, а Група Mediendienst Integration, яка відстежує міграцію в Німеччині, стверджує, що близько половини мають вищу освіту, але не уточнює, скільки з них змогли працювати у своїй професійній сфері» [117].

Як зазначалося у підрозділі 2.3, 3,8 млн. біженців з України користуються тимчасовим захистом або подібними програмами в країнах ЄС. Якщо припустити, що 20% з них будуть працевлаштовані у 2022 р., то загальна кількість зайнятих іммігрантів може збільшитися на 0,76 млн. осіб. Таким чином, враховуючи середні темпи зміни цього показника за період з 2012 р. по 2021 р., які становили 100,6%, прогнозне значення у 2022 р. становитиме:

$$Empl_migr = 192,9/100*100,6+0,76=194,8 \text{ (млн. осіб)}. \quad (3.1)$$

Доповнимо наш часовий ряд зміни показника кількості зайнятих імігрантів працездатного віку за період 2012-2021 рр. розрахунковими прогностними даними за 2022 р. згідно виразу (3.1) і побудуємо прогностний тренд зміни цього показника на три роки (рис. 3.4).

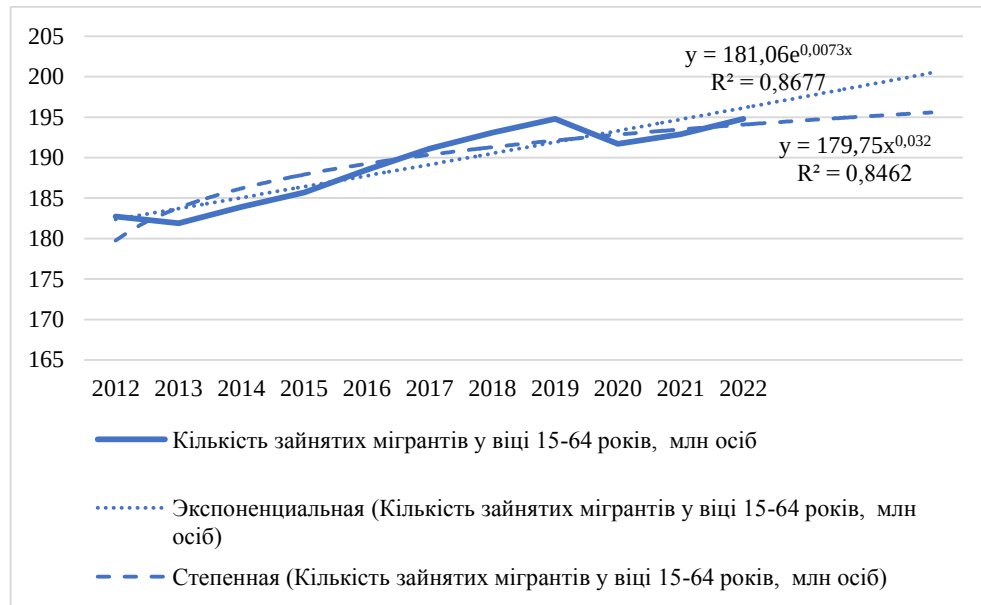

Рис. 3.4. Динаміка та прогноз кількості зайнятих імігрантів працездатного віку у 2012-2025 рр.

Джерело: розроблено автором

Найвища ймовірність прогнозу отримана для зміни показника згідно експоненціальної функції, про що свідчить високе значення $R^2=0,864$. Тому для розрахунку прогностних значень показника кількості зайнятих імігрантів працездатного віку у 2023-2025 рр. ми використаємо саме рівняння експоненти (табл. 3.4).

Українські громадяни, які виїхали до країн ЄС після початку війни, мають право на отримання тимчасового захисту, а також статусу біженця. Проте, механізм тимчасового захисту, який надає дозвіл на проживання в країні ЄС та пов'язані з цим права, був реалізований з метою зменшення кількості звернень для отримання статусу біженця. Враховуючи, що адміністративні формальності щодо тимчасового захисту зведено до мінімуму через нагальність ситуації, а процедура розгляду заяви про міжнародний захист у зв'язку з поточними обставинами буде складнішою» [118], прогнозування динаміки

показників щодо заяв та дозволів на отримання притулку проведемо з урахуванням темпів їх зміни за період 2012-2021 рр.

Таблиця 3.4

Результати прогнозування кількості зайнятих мігрантів працездатного віку в країнах ЄС-27 у 2022-2025 рр.

Показник	Рівняння	Роки			
		2022	2023	2024	2025
Кількість зайнятих мігрантів працездатного віку, млн осіб	$Empl_migr = 181,06e^{0,0073x}$	194,8	197,6	199,0	200,5
Особи, які вперше подали заявку на отримання притулку, тис. осіб	$Asyl_appl = Asyl_appl_{t-1} * 115,0$	727,1	836,2	961,64	1105,9
Кількість остаточних рішень про надання притулку	$Decis_asyl = Decis_asyl_{t-1} * 119,5$	31595	37757	45119	53918

Джерело: розраховано автором

Як видно з таблиці 3.4, очікується, що упродовж 2022-2025 рр. кількість осіб, які вперше подали заявку на отримання притулку, буде збільшуватися в середньому на 15% у рік, що відповідає середнім темпам зміни цього показника упродовж 2012-2021 рр. Середній щорічний приріст кількості остаточних рішень про надання притулку у 2012-2021 рр. становив 19,5%, тому за збереження таких темпів зростання прогнозне значення показника у 2025 р. може досягти 53,918 тис.

На основі прогнозних даних з таблиці 3.4 за допомогою рівняння 3.1 отримаємо прогнозний рівень безробіття в країнах ЄС-27 у 2022-2025 рр. За нашими розрахунками, завдяки зростанню імміграційного потоку до країн ЄС та працевлаштування іммігрантів незважаючи на зростання кількості осіб, що отримують статус біженця, рівень безробіття буде знижуватися щороку в середньому на 1,33% і становитиме у 2022 р. 4,43%, у 2023 р. – 4,34%, у 2024 р. – 4,24%, у 2025 р. – 4,15%.

Враховуючи, що українські біженці отримують дозволи на проживання за спрощеною процедурою, порівняно з біженцями з країн Середнього Сходу або Африки, то можемо очікувати збільшення кількості виданих дозволів на проживання з приводу працевлаштування приблизно на 22% з урахуванням середньорічних темпів зростання цього показника за період 2012-2021 рр. Відповідно, кількість виданих дозволів на проживання для іммігрантів, що знайшли роботу в країні ЄС, у 2022 р. розраховується як:

$$\text{Permits}_{empl} = 1333171/100 * 122 = 1626469. \quad (3.2)$$

Застосовуючи метод експоненціального згладжування та екстраполяції тренду для прогнозування кількості виданих дозволів на проживання з метою роботи ми отримали рівняння зміни цього показника, яке з високою ймовірністю ($R^2=0,91$) дозволить визначити прогностні значення на період 2023-2025 рр. (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Динаміка та прогноз кількості виданих дозволів на проживання з метою працевлаштування в країнах ЄС-27 у 2012-2025 рр.

Джерело: побудовано автором

Для розрахунку прогностних значень показників економічного зростання країн ЄС використаємо відповідне рівняння лінійної регресії для залежностей, що були отримані нами раніше (див. табл. 3.2).

Враховуючи, що збільшення на 1% кількості виданих дозволів на проживання обумовлює зростання ВВП у фактичних цінах на 0,189%, розрахуємо прогнозні значення зростання ВВП за рахунок зміни незалежної змінної за інших рівних умов. Отже, у 2022 р. збільшення кількості виданих дозволів на проживання на 22% (до 1626469) забезпечить зростання ВВП у фактичних цінах на 3,5% відносно 2021 р. при інших незмінних показниках, а у наступні роки зростання ВВП буде відбуватися на 2,84%. Таким чином в середньому лише за рахунок щорічного зростання кількості виданих дозволів на проживання іммігрантам, які знайшли роботу в країні ЄС, ВВП країн ЄС-27 буде збільшуватися приблизно на 420-450 млрд. євро (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Результати прогнозування впливу кількості виданих дозволів на проживання іммігрантам з метою працевлаштування на економічне зростання в країнах ЄС-27 у 2022-2025 рр.

Показник	Рівняння	Роки			
		2022	2023	2024	2025
Кількість виданих дозволів на проживання з приводу працевлаштування, тис.	$Permits_{empl} = 338546e^{0,1401x}$	1626,4	1818,6	2092,1	2406,8
ВВП у фактичних цінах, млрд євро	$GDP_{fact} = 6,893 + 0,189Permits_{empl}$	14983,5	15409,1	15846,8	16297
Індекс ВВП відносно 2010 р., %	$IndexGDP = 3,26 + 0,104Permits_{empl}$	115,3	116,9	118,4	120,0
ВВП у цінах 2010 р., млрд євро	$GDP = 7,967 + 0,104Permits_{empl}$	12696,6	12895,0	13096,6	13301,3

Джерело: розраховано автором

Аналогічний підхід використовуємо й для розрахунку значення індексу ВВП по відношенню до 2010 р. Так, у 2022 р. при збільшенні кількості виданих дозволів з метою працевлаштування іммігрантів, індекс ВВП країн ЄС-27

відносно 2010 р. збільшиться до 115,3% або на 1,93 відсоткових пункти порівняно з 2021 р. Упродовж 2023-2025 рр. зростання індексу ВВП очікується на рівні 1,56 в. п. порівняно з попереднім роком. За рахунок збільшення кількості виданих дозволів на проживання ймовірним є зростання ВВП у цінах 2010 р. від 12696,6 млрд. євро у 2022 р. до 13301,3 млрд. євро у 2025 р. при інших незмінних умовах.

Отже, за результатами нашого дослідження, у короткостроковому періоді економіка країн ЄС-27 отримає позитивні ефекти від прийому українських біженців. Очікується, що, поряд зі зниженням рівня безробіття з 4,5% у 2021 р. до 4,15% у 2025 р., відбуватиметься зростання ВВП у фактичних цінах (з 14475,1 млрд. євро у 2021 р. до 16297,0 млрд. євро у 2025 р.), індекс ВВП відносно 2020 р. збільшиться з 113,4% до 120,0%, ВВП у цінах 2010 р. зросте з 12456,2 млрд. євро до 13301,3 млрд. євро. У зв'язку з цим у середньостроковому періоді відбудеться часткова компенсація бюджетних витрат, які здійснюють країни ЄС-27 на допомогу українським біженцям, що отримали тимчасовий захист.

Висновки до розділу

1. За результатами дослідження не було виявлено статистично значимого зв'язку впливу щорічної кількості іммігрантів до країн ЄС-27 з третіх країн на показники економічного зростання за період 2012-2021 рр. Істотний вплив на економічне зростання країн ЄС-27 у період 2012-2021 рр. здійснювала чисельність іммігрантів, які прибували з метою працевлаштування. Збільшення на 1% кількості вперше виданих дозволів на проживання по причині працевлаштування обумовлює зростання ВВП у фактичних цінах на 0,189% за інших рівних умов. Зростання кількості вперше виданих дозволів на 1% сприяло збільшенню індексу ВВП на 0,104%, такий же вплив спостерігався і на зміну обсягів ВВП відносно 2010 р. У результаті аналізу не було виявлено статистично значущого впливу кількості зайнятих мігрантів працездатного віку на показники економічного зростання країн ЄС-27.

2. Дослідження підтвердило наявність міцного зв'язку між рівнем безробіття та зайнятості мігрантів працездатного віку, кількості вперше поданих заявок на отримання притулку та кількості остаточних рішень про надання притулку. Отже, трудові мігранти покращують стан ринку праці в країнах ЄС, оскільки їхньою метою є працевлаштування, а біженці негативно впливають на ринок праці, що пояснюється їхньою метою прибуття до країн ЄС – збереження життя та покращення умов проживання. При цьому не виявлено статистично значущого взаємозв'язку показників економічного зростання країн-ЄС з показниками зайнятості мігрантів працездатного віку, кількості вперше поданих заявок на отримання притулку та кількості остаточних рішень про надання притулку. Відсутня залежність кількості безробітних осіб від зміни кількості зайнятих мігрантів працездатного віку, кількості вперше поданих заявок на отримання притулку та кількості остаточних рішень про надання притулку.

3. Істотне зростання імміграційного потоку до країн ЄС за рахунок українських біженців, які працевлаштовуються в приймаючих країнах, за умови збереження попередніх середньорічних темпів зростання кількості осіб, що отримують статус біженця, обумовить зниження рівня безробіття в країнах ЄС-27 до 4,15% у 2025 р. До позитивних ефектів для економіки країн ЄС-27 від прийому українських біженців у короткостроковому періоді також віднесемо зростання ВВП у фактичних цінах, індексу ВВП відносно 2020 р., ВВП у цінах 2010 р., що у середньостроковому періоді дозволить компенсувати бюджетні витрати, здійснені для допомоги біженцям.

ВИСНОВКИ

1. На міграцію впливає сукупність економічних, екологічних, політичних і соціальних факторів або в країні походження мігранта (чинники штовхання), або в країні призначення (фактори тяги). Історично вважається, що відносно економічне процвітання та політична стабільність ЄС приваблювали потоки іммігрантів. Детермінанти міграції поділяють на: економічні чинники (бідність, безробіття, низькі зарплати в рідній країні та глобалізація, яка створює передумови для міграції); соціальні чинники в країні-донорі мігрантів (високий рівень природного приросту населення, відсутність належних програм соціального захисту, відсутність базової медичної допомоги та недоліки в системі освіти, дискримінація за національністю чи расою); політичні фактори (розпад багатонаціональних держав, етнічні та релігійні конфлікти).

2. З точки зору економіки країн-членів ЄС, які приймають біженців, важливим є очікування таких позитивних ефектів: насичення ринку праці дешевшою робочою силою, заповнення непрестижних робочих місць з низькою зарплатою або важкими умовами праці, покращення демографічної ситуації, економія на фінансуванні освітніх програм. Серед негативних наслідків від припливу мігрантів виділимо такі: підвищення рівня конкуренції за престижні робочі місця, зростання соціальних виплат та фінансування програм підтримки мігрантів, що призводить до збільшення дефіциту державного бюджету, міжетнічні та міжнаціональні конфлікти, зростання рівня злочинності.

3. З метою оцінки трансформації міграційних потоків в країнах ЄС, що відбулися внаслідок початку повномасштабної воєнної агресії Росії в Україні, доцільно використати наступні методи: аналіз динаміки показників імміграції в країнах ЄС та їх структурних характеристик упродовж 2012-2022 рр.; регресійний аналіз взаємозв'язку між зміною міграційних потоків в країнах ЄС та економічним зростанням; прогнозування зміни потоків мігрантів у короткостроковій перспективі на основі експоненціального згладжування та екстраполяції тренду зміни показника.

4. Переважна кількість європейських країн мають розвинені інституції, які забезпечують правовий і соціальний захист. Тому щороку близько 3 млн. осіб легально іммігрують до ЄС і отримують право на проживання, третина з яких прибуває з метою працевлаштування. Водночас лише близько 1,5 млн. людей щороку залишають Європейський Союз, що обумовлює позитивне сальдо міграції та щорічне зростання населення в ЄС приблизно на 2 млн. осіб. Приплив іммігрантів певною мірою вирішує проблему старіння населення в європейських країнах, тому 600-700 тис. осіб щороку отримують громадянство ЄС.

5. Держави-члени ЄС при формуванні єдиної міграційної політики прагнуть вирішити проблеми нелегальної міграції, економічного спаду та зростання соціальних витрат внаслідок старіння населення. Найважливішим викликом для країн ЄС в останні роки стало управління припливом мігрантів із третіх країн, залучення до ЄС висококваліфікованих спеціалістів, боротьба з нелегальною імміграцією та злочинністю. Війна в Україні істотно змінила міграційні процеси в країнах ЄС, що обумовило швидку реакцію урядів країн та своєчасне інституційне врегулювання проблем прийому українських біженців. Потік іммігрантів з України характеризується переважанням жінок у загальній кількості біженців, осіб з вищою освітою, які до початку війни були зайняті переважно у сфері освіти, охорони здоров'я, торгівлі, готельного та ресторанного бізнесу, будівництва.

6. Істотний вплив на економічне зростання країн ЄС-27 у період 2012-2021 рр. здійснювало зростання кількості іммігрантів, які прибували з метою працевлаштування і отримували дозволи на проживання в країні ЄС. У результаті дослідження не було виявлено статистично значимого зв'язку впливу щорічної кількості іммігрантів до країн ЄС-27 з третіх країн на показники економічного зростання за період 2012-2021 рр., а також впливу кількості зайнятих мігрантів працездатного віку на показники економічного зростання країн ЄС-27.

7. За результатами регресійного аналізу виявлено міцний зв'язок між рівнем безробіття та зайнятістю мігрантів працездатного віку, кількістю вперше поданих заявок на отримання притулку та кількістю остаточних рішень про надання притулку. Це підтвердило припущення про те, що трудові мігранти покращують стан ринку праці в країнах ЄС, оскільки їхньою метою є працевлаштування, а біженці негативно впливають на ринок праці, що пояснюється їхньою метою прибуття до країн ЄС – збереження життя та покращення умов проживання.

8. Згідно розробленого прогнозу, зростання імміграції з України до країн ЄС, яке супроводжуватиметься працевлаштуванням біженців в приймаючих країнах, за умови збереження попередніх середньорічних темпів зростання кількості осіб, що отримують статус біженця, обумовить зниження рівня безробіття в країнах ЄС-27, зростання ВВП у фактичних цінах, індексу ВВП відносно 2020 р., ВВП у цінах 2010 р., що у середньостроковому періоді дозволить компенсувати бюджетні витрати, здійснені для допомоги біженцям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNHCR. The state of the world's refugees: Human displacement in the new millennium. Oxford: Oxford University Press, 2006.
2. Penninx, Rinus, M. Berger & Karen Kraal (eds.). The dynamics of international migration and settlement in Europe: A state of the art. Amsterdam: IMISCOE-AUP Joint Studies Series, 2006.
3. Castles, Stephen & Mark J. Miller (2003), The age of migration: International population movements in the modern world. London: Macmillan [3rd edition], 2003.
4. World migration 2003: Managing migration: Challenges and responses for people on the move, IOM World Migration Report Series, No. 2. Geneva: International Organisation for Migration, 2003.
5. Grenčíková, A., Skačkauskienė, I., & Španková, J. The features of labour emigration from the Slovak Republic. Business: Theory and Practice. 2018. №19. Pp. 271-277.
6. Kraszewski M. Typologia migracji / Migracje – Europa – Polska: eds. W. Burszta, J. Serwański, Poznań: Zakład Badań Narodowościowych PAN, 2003.
7. Grenda B. The Impact of Migration-Related Threats on the Security of European Countries. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. 2017. T. 72. №1. Pp. 199-212.
8. Baršova, A. & Barša, P. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. [Immigration and a liberal state. Immigration and integration policies in the USA, Western Europe and the Czech Republic.] Brno: Medzinarodni politologicky ustav. 2005.
9. Cseh-Papp, I., Bilan, S., & Dajnoki, K. Globalization of the labour market – Circular migration in Hungary. Journal of International Studies. 2018. №12(2). Pp. 182-200.
10. Bite, P., Konczos Szombathelyi, M., & Vasa, L. The concept of labour migration from the perspective of Central and Eastern Europe. Economics and Sociology. 2000. №13(1). Pp. 197-216.

11. Molodikova, I. Patterns of east to west migration in the context of European migration systems possibilities and limits of migration control. *Demográfia*. 2008. №51(5). Pp. 5- 35.
12. Simionescu, M. Macroeconomic determinants of permanent emigration from Romania. A Bayesian approach. *Journal of International Studies*. 2016. №9(2). Pp. 170-180.
13. Sandu, D. Modernising Romanian society through temporary work abroad. In Black, R., Engbersen, G, Okólski, M. & Pantiru, C. (Eds.). *A continent moving to the west? EU enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press. 2010. Ch 5. Pp. 89-114.
14. Migration in a Globalised World. New Research Issues and Prospects. Ed. Cedric Audebert and Mohamed Kamel. Amsterdam University Press, 2021. 213 p.
15. Population facts. United Nations, Department of Social Economics (UN DESA), 2019. URL: <https://www.un.org>.
16. Jakub M. Migration patterns and population gains losses in Europe. URL: <https://jakubmarian.com/migration-patterns-and-population-gains-and-losses-in-europe>.
17. Ebell, M., & Warren, J. The long-term economic impact of leaving the EU. *National Institute Economic Review*. 2016. №236(1). Pp. 121-138.
18. Seifert, W. Occupational and Economic Mobility and Social Integration of Mediterranean Migrants in Germany. *European Journal of Population*. 1997. №13. Pp. 1–16.
19. Schiffauer, I. & Schiffauer, P. New constraints on mobility in Europe: Policy response to European crises or constitutional ambiguity? *Journal of International Studies*. 2017. №10(3). Pp. 9-23.
20. Pettigrew, T. F., Wagner, U. & Christ, O. Who Opposes Immigration? Comparing German with North American findings. *Du Bois Review: Social Science Research on Race*. 2007. №4(1). Pp. 19-39.

21. Dominique, M. G. Immigration to Switzerland – The case Of the Former Republic of Yugoslavia. Policy Research Working Papers. Project: Consultant for the World Bank Development Research Group. 2006.
22. Lazányi, K., Čepel, M. & Bilan, S. Comparison of Trust and Social Relations among Students in Russian and Hungarian Higher Education. *Economics and Sociology*. 2017. №10(4). Pp. 162-174.
23. Faist, Thomas (ed.). *Dual citizenship in Europe: From nationhood to societal integration*. Avebury: Ashgate, 2007.
24. Sassen S. *The global city: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press, 2001.
25. Vertovec S. Super-diversity and its implications. URL: www.compas.ox.ac.uk/publications/wp-06-25.shtml.
26. Castells, Manuel. *The rise of the network society: The information age: Economy, society and culture*, vol.1. Oxford: Blackwell, 1996.
27. Ong A. *Flexible citizenship: The cultural logic of transnationality*. Durham: Duke University Press, 1999.
28. Glick Schiller, Nina, Linda Basch & Cristina Szanton Blanc. *Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York: New York Academy of Sciences, 1992.
29. Tololyan, Khachig. *Rethinking diaspora(s): Stateless power in the transnational moment*. *Diaspora*. 1996. №5(1). Pp. 3-36.
30. Penninx, Rinus, Karen Kraal, Marco Martiniello & Steven Vertovec (eds.). *Citizenship in European cities: Immigrants, local politics and integration policies*. Aldershot/Burlington: Ashgate, 2004.
31. Klein G. R. *Reframing Threats from Migrants in Europe*. URL: <https://icct.nl/publication/reframing-threats-from-migrants-in-europe>.
32. Cadena, B. & Kovak, B. Immigrants Equilibrate Local Labour Markets: Evidence from the Great Recession. *American Economic Journal, Applied Economics*. 2016. №8(1). Pp. 90-257.

33. Basso, G., D'Amuri, F. & Peri, G. Labour mobility and adjustment to shock in the euro area. *IMF Economic Review*. 2019. №67(84).
34. Dustman, C. & Frattini, T. The fiscal effect of immigration to the UK. *Economic Journal*. 2014. №124(580). Pp. 593-643.
35. D'Amuri, F. & Peri, G. Immigration, jobs, and employment protection: Evidence from Europe before and during the Great Recession. *Journal of the European Economic Association*. 2014. №12(2). Pp.432–64.
36. Rodríguez-Pose, A. & Hardy, D. Cultural diversity and entrepreneurship in England and Wales. *Environment and Planning*. 2015. №47(2). Pp. 392-411.
37. Glaveanu, V. P. & Taillard, M. Difficult differences pave the creative road from diversity to performance. *European Management Journal*. 2018. №36(6). Pp. 671-676.
38. Boubtane, E., Dumont, J., C. & Rault, C. Immigration and Economic Growth in the OECD Countries 1986-2006. *CESifo Working Paper Series*. 2015. №5392.
39. Cseh-Papp, I., Bilan, S., & Dajnoki, K. Globalization of the labour market – Circular migration in Hungary. *Journal of International Studies*. 2018. №12(2). Pp. 182-200.
40. OECD Paper 2090740: Small businesses, job creation and growth: facts, obstacles and best practices. URL: <https://www.oecd.org/cfe/smes/2090740.pdf>.
41. Wadsworth, J., Dhingra, S., Ottaviano, G. & Van Reenen, J. Brexit and the Impact of Immigration on the UK. *CEP Brexit Analysis*. 2016. No.5.
42. Chreim, S., Spence, M., Crick, D. & Liao, X. Review of female immigrant entrepreneurship research: past findings, gaps and ways forward. *European Management Journal*. 2018. №36(2). Pp. 210-222.
43. Pessoa, J. P. & Van Reenen, J. The UK Productivity and Jobs Puzzle: Does the answer lie in Wage Flexibility? *Economic Journal*. 2014. №124(576). Pp. 433-452.

44. Kieliszewski, C. A., Maglio, P. P. & Cefkin, M. One modelling value constellations to understand complex service system interactions. *European Management Journal*. 2012. №30(5). Pp. 438-450.

45. Molodikova I. Transformation of Migration patterns in Post-Soviet space: Russian new migration Policy of „open doors” and its effect on European migration flows. *Review of Sociology*. 2008. №13(2). Pp. 57-76.

46. Simionescu, M., Bilan, Y. & Gędek, S. Migration Determinants and Potential Impact of Brexit on Migration from the CEE Countries to the UK. *Acta Polytechnica Hungarica*. 2019. №16(7). Pp. 95-113.

47. Hazans M. Emigration from Latvia: Recent Trends and Economic Impact. In *Coping with Emigration in Baltic and East European Countries*. Paris: OECD, 2013.

48. Strielkowski, W. & Sanderson, M. Structural channels for Ukrainian labour migration in the Czech Republic. *Trames*. 2013. №17(3). Pp. 313-324.

49. Gibson, J. & McKenzie, D. The development impact of a best practice seasonal worker policy. *BREAD Working Paper*. 2010. №286. DOI: 10.1162/REST_a_00383.

50. Strielkowski, W., Bilan, Y. & Tsevukh, Y. International migration and remittances in the Baltic States. *Geographica Pannonica*. 2018. №22(3). Pp. 165-175.

51. World Bank (2019). World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/bx.trf.pwkr.cd.dt?view=chart>.

52. Ferreira J.-P., Lahr M., Ramos P. and Castro E. Accounting for global migrant remittances flows. *Economic Systems Research*. 2020. Vol. 32, №3. Pp. 301–317.

53. Castaldo, A. and B. Reilly. Do Migrant Remittances Affect the Consumption Patterns of Albanian Households? *South-Eastern Europe Journal of Economics*. 2015. №5. Pp. 25–44.

54. Шиманська К.В. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: дис. ... д. екон. наук., спец. 08.00.02 – світове

господарство і міжнародні економічні відносини. Вінниця: ДНУ ім. Василя Стуса, 2019. 623 с.

55. Adams, R.H. and J. Page. International Migration, Remittances, and Poverty in Developing Countries World Bank Policy Research Working Paper, 3179. Washington DC, World Bank Publications. 2003.

56. The Global Forums on Remittances, Investment and Development: Official Report, June, 2018. Rome, IFAD.

57. Timmer, M. The World Input-Output Database (WIOD): Contents, Sources and Methods. Edited by: Timmer, M. WIOD working paper. 2012. №10. URL: <http://www.wiod.org>.

58. Taylor, J. The New Economics of Labor Migration and the Role of Remittances. International Migration. 1999. № 37. Pp. 63–86.

59. Rausser, G., Strielkowski, W., Bilan, Y. & Tsevukh, Y. Migrant remittances and their impact on the economic development of the Baltic States. Geographica Pannonica. 2018. №22(3). Pp. 165-175.

60. Böröcz, J. Regimes of remittance dependency: global structures and trajectories of the former soviet „bloc”. Demográfia. 2014. №57(5). Pp. 5-37.

61. Cohen, J. H. Remittance outcomes and migration: Theoretical contests, real opportunities. Studies in Comparative International Development. 2005. №40(1). Pp. 88-112.

62. Sokolowicz, M. E. & Lishchynskyy, I. Are Poland and Ukraine Gravity Centers for each other? Study on the labour Migration Patterns. Comparative Economic Research. 2018. №21(1). Pp. 45-65.

63. Sipaviciene, A. & Stankuniene, V. The Social and Economic Impact of Emigration on Lithuania. In Coping with Emigration in Baltic and East European Countries. OECD, Paris. 2013.

64. Пуригіна О. Г., Сардак С.Е. Міжнародна міграція : навч. посіб. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2009. 352 с.

65. Лимар В.В., Продан М.П. Аналіз міграційних потоків з України до ЄС. Економіка і організація управління. 2020. №3(39). С. 133-143.

66. Khalid, B., & Urbański, M. Approaches to understanding migration: A multi-country analysis of the push and pull migration trend. *Economics and Sociology*. 2021. №14(4). Pp. 242-267.

67. Волонтир Л.О. Інформаційне забезпечення розвитку галузі буряківництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №1. С. 71-82.

68. Кремень В.М., Кремень О.І. Фінансова статистика: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 368 с.

69. Метод експоненційного згладжування URL: https://studme.com.ua/1115121211736/menedzhment/metod_eksponentsialnogo_sglazhivaniya.htm.

70. Грабовецкий Б.Є. Основи економічного прогнозування: Навчальний посібник. Вінниця: ВФ ТАНГ, 2000. 209 с.

71. Западнюк С.О. Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку/ за ред. Л. Г. Руденко. Київ, 2011. 240 с.

72. Maslii, N., Demianchuk, M., Britchenko, I., Bezpartochnyi, M. Modeling Migration Changes According To Alternative Scenarios in the Context of the Global COVID19 Pandemic: The Example of Ukraine. *Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania)*. 2022. №31 (1). pp. 58-71.

73. Rodriguez-Justicia D., Theilen B. Immigration and tax morale: the role of perceptions and prejudices. *Empirical Economics*. 2022. №62. Pp. 1801–1832.

74. Пудрик Д.В. Державна міграційна політика в системі управління національним господарством: автореф. дис. ... д. екон. наук., спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Суми: Сумський державний університет, 2021. 30 с.

75. Immigration by age group, sex and citizenship. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>.

76. Total number of long-term emigrants leaving from the reporting country during the reference year. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00177/default/table?lang=en>.

77. Overall figures of immigrants in European society. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en#developmentsin20192018.

78. Migration flows: Immigration to the EU from non-member countries was 1.9 million in 2020. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics.

79. Migrant integration statistics 2020. Eds. Katarzyna Kraszewska, Piotr Juchno, Ani Todorova. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 156 p.

80. Brzozowski J. Polityka migracyjna Unii Europejskiej. Studia Europejskie. 2011. nr 3/2011.

81. Pacek M., Bonikowska M. Unijna droga do wspólnej polityki migracyjnej w kontekście debaty o przyszłości Wspólnot. Studia Europejskie. 2007. № 1.

82. Starzyk-Sulejewska J. Implementacja współpracy sądowej w sprawach karnych, w: Witold M. Góralski (red.), Unia Europejska. Tom II. Gospodarka – Polityka – Współpraca, Wolters Kluwer Polska, 2007.

83. Lewis R. An immigration policy for the European Union. Refugee Survey Quarterly. 2001. vol. 20. №. 2.

84. The Hague Programme Ten priorities for the next five years. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_153.

85. Green Paper on an EU approach to managing economic migration, COM(2004)811, Brussels. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52004DC0811>.

86. Ohanyan T., Naychuk-Khrushch M., Harutyunyan H. Polityka migracyjna Unii Europejskiej i wyzwania ostatnich lat. Przegląd Europejski. 2022. no. 1. doi: <https://doi.org/10.31338/1641-2478pe.1.22.7>.

87. Hix S., Noury A. Politics, not economic interests: determinants of migration policies. International Migration Review. 2007. Vol. 41. Issue 1. DOI: 10.1111/j.1747-7379.2007.00061.x.

88. Unijna Polityka Migracyjna (WWW). URL: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy>.

89. Migracje w Europie. Nowy Pakt o Migracji i Azylu. URL: <https://think-tank.pl/migracje-w-europie-nowy-pakt-o-migracji-i-azylu/>.

90. Exodus uchodźców z Ukrainy jako wyzwanie dla Unii Europejskiej. URL: <https://www.pism.pl/publikacje/exodus-uchodzcow-z-ukrainy-jako-wyzwanie-dla-unii-europejskiej>.

91. Unijna polityka migracyjna. URL: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy>.

92. How the Ukrainian refugee crisis will change Europe. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/03/25/how-the-ukrainian-refugee-crisis-will-change-europe>.

93. Eurostat, Asylum applicants by type of applicant, citizenship, age and sex - annual aggregated data. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asyappctza&lang=en.

94. Kryzys uchodźczy. Dramatyczne dane ONZ. URL: <https://dorzeczy.pl/kraj/278167/straz-graniczna-nowe-dane-dot-uchodzcow-z-ukrainy-w-polsce.html>.

95. Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny / G. Firlit-Fesnak, E. Jaroszevska, Ł. Łotocki, J. Łukaszewska-Bezulska i in. Warszawa: Uniwersytet Warszawski. 2022. 89 s.

96. Ukraine Refugees Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

97. Ukraina: 17 mld EUR z unijnych funduszy, by pomóc uchodźcom. URL: <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/04/04/ukraine-council-unlocks-17-billion-of-eu-funds-to-help-refugees/>.

98. Uchodźcy z Ukrainy w krajach UE. Unijna komisarz uspokaja: sytuacja jest stabilna. URL: <https://polskieradio24.pl/5/1223/artykul/2998102,uchodzcy-z-ukrainy-w-krajach-ue-unijna-komisarz-uspokaja-sytuacja-jest-stabilna>.

99. Napływ uchodźców z Ukrainy. URL: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>.

100. A war in a pandemic. Implications of the Ukraine crisis and COVID-19 on global governance of migration and remittance flows. Migration and Development. Brief 36. May, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/labormarkets/brief/migration-and-remittances>.

101. Nielegalna imigracja do UE wzrosła w 2022 roku o 82 proc. URL: <https://forsal.pl/swiat/unia-europejska/artykuly/8456028,nielegalna-imigracja-do-ue-w-2022-roku.html>.

102. Mikołajewicz M. Miliony Ukraińców nie wrócą do ojczyzny. Ogromny kryzys migracyjny w Europie. URL: <https://wiadomosci.wp.pl/miliony-ukraincow-nie-wroca-do-ojczyzny-ogromny-kryzys-migracyjny-w-europie-6776900913990208a>.

103. Sasnal P. Exodus z Syrii. Migranci i uchodźcy z Bliskiego Wschodu. Rocznik Strategiczny. 2016. URL: <https://wnpism.uw.edu.pl>.

104. Profiles, needs and intentions of refugees from Ukraine. URL: <https://app.powerbi.com/view?r=e>.

105. Al-Dalahmeh, M., & Dajnoki, K. (2021). The influence of migration on the labour market status in Western European countries. Economics and Sociology, 14(3), 297-321.

106. Wysieńska, K., Karpiński, Z. Ekonomia Imigracji – Imigranci na polskim rynku pracy. Analizy, Raporty, Ekspertyzy. 2011. №6.

107. Markowski, K. Ekonomiczne aspekty migracji. W: S. Zięba (red.), Migracja. Wyzwanie XXI wieku. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 2008. s. 37–52.

108. Кількість мігрантів з 2-го розділу; GDP and main components (output, expenditure and income). URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en.

109. Employment and activity by sex and age (1992-2020) - annual data.
URL:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsi_emp_a_h&lang=en.

110. First permits by reason. URL:

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00170/default/table?lang=en>.

111. GDP and main components (output, expenditure and income). URL:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en.

112. Unemployment by sex and age – annual data. URL:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en.

113. Final decisions on asylum applications - annual data. URL:

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00193/default/table?lang=en>.

114. Asylum and first time asylum applicants - annual aggregated data. URL:

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00191/default/table?lang=en>.

115. How the Ukrainian refugee crisis will change Europe. URL:

<https://www.economist.com/europe/2022/03/25/how-the-ukrainian-refugee-crisis-will-change-europe>.

116. Орлова В. Стало відомо, скільки українських біженців працевлаштувалися у Польщі. URL: <https://www.unian.ua/world/stalo-vidomostilki-ukrajinskih-bizhenciv-pracevlashtuvalisya-u-polshchi-novini-svitu-11866500.html>.

117. Українські біженці інтегруються в ринок праці ЄС. URL:

<https://expert.in.ua/novosti/04082022>.

118. Інформація для людей, які рятуються від війни в Україні. URL:

https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk.